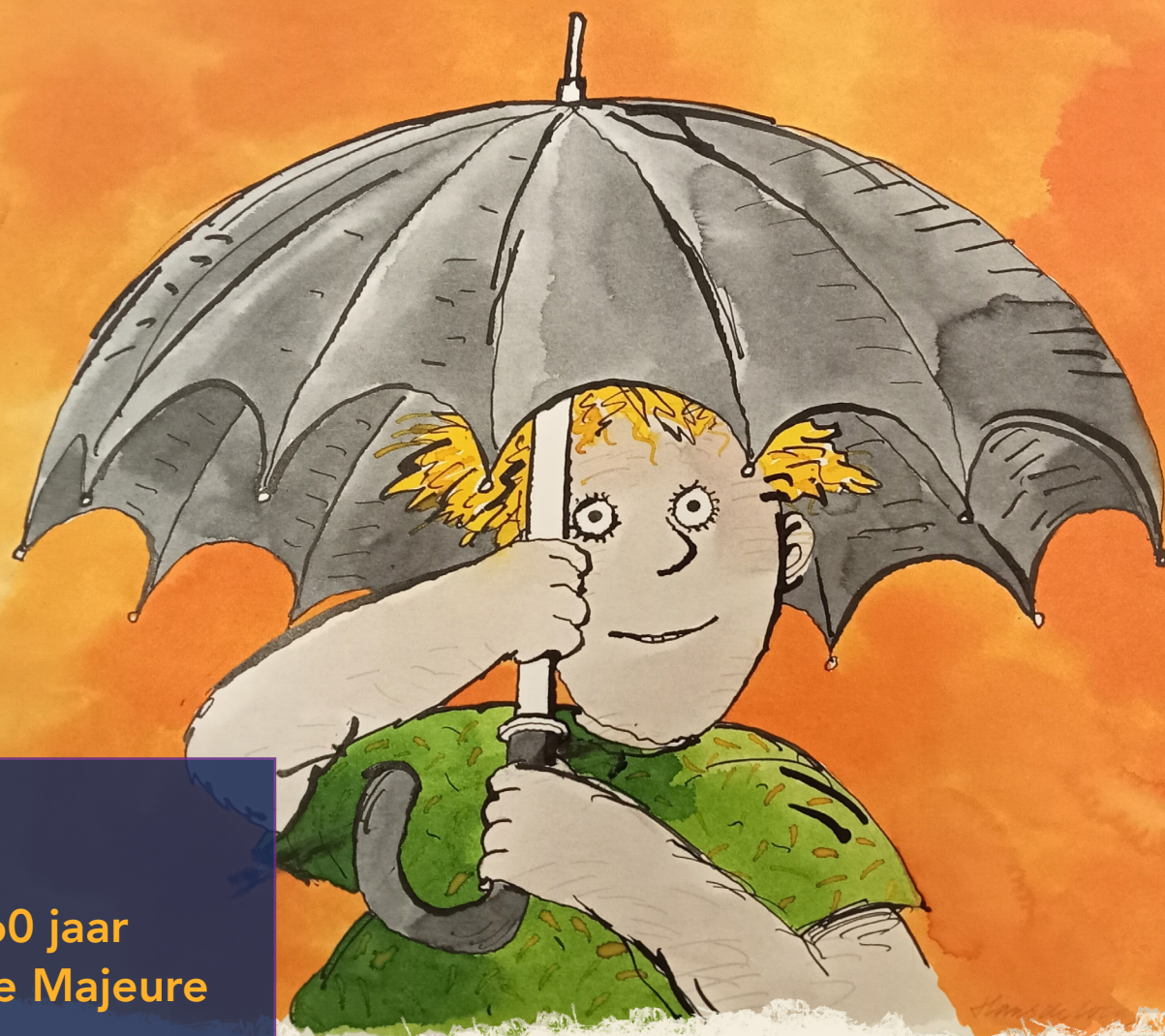

RECORDER

Magazine over Mediahistorie

60 jaar
Farce Majeure

Henk Terlingen

100 jaar VPRO

TEKENEN
VOOR
TELEVISIE

VAN DE REDACTIE

In dit nummer zijn een hoop dwarsverbanden te ontdekken, veel VPRO en *Farce Majeure* bijvoorbeeld. Wat u vanaf dit nummer in elk geval vaak op de pagina's zult zien, zijn de QR-codes naar de Schatkamer van Beeld & Geluid. Het audiovisuele erfgoed is eindelijk grotendeels openbaar te zien en beluisteren! Scan de QR-codes en bekijk of beluister direct de besproken uitzendingen. Zo sorteren we voor op een hybride toekomst waarin papier en digitaal nader tot elkaar gaan komen.

Afscheid is dit nummer ook een thema. Ons tijdschrift bestaat iets meer dan 40 jaar en penningmeester Herman 't Hoen was daar de hele periode bij. Eerst als boekhouder van het Omroepmuseum, toen als penningmeester van de vriendenstichting die later Stichting Omroephistorie werd en *Aether* uitgaf, thans *Recorder*. Vanwege vergevorderde leeftijd (Herman is 90) en een verminderde gezondheid moet hij het nu echt iets kalmer aan gaan doen. Daarom heeft hij zijn taken neergelegd. Aan opvolging voor het penningmeesterschap en de abonnementenadministratie wordt gewerkt.

04	60 jaar Farce Majeure	24	Tekenen voor televisie
08	Veronica-archief veiliggesteld	27	Op de korrel
12	Kijk- en luistergelden	28	VGOMedia-katern
15	Toen & nu	34	Henk Terlingen & Paul Meijer
16	100 jaar VPRO	38	Muziekschatten
17	Erwin Blom & VPRO Digitaal	41	Onderzoek Sticusa-films
20	Krijn ter Braak & Zomergasten	40	De jasjes van Van Oekel
23	Figurerende dieren	45	In Memoriam

RECORDER 3e Jaargang Juli 2026

Recorder is een uitgave van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, de Stichting Omroephistorie en de Vereniging VGOMedia. *Recorder* verschijnt viermaal per jaar en wordt gezonden naar personeel van Beeld & Geluid, contribuanten van de Stichting Omroephistorie en leden van de Vereniging VGOMedia.

Internet: Recordermagazine.nl
Contact: redactie@recordermagazine.nl

Redactie: Bas Agterberg, Liselotte Doeswijk (eindredacteur), Willem Hekhuis (coördinator VGO-katern), Jan Jaap Kassies, Dick Klees, Evert Kooij, Bas Nieuwenhuijsen, Benno Roozen, Raymond Serré, Alicia Tough (vormgever), Peter Veenendaal, Nico Warnaar, Arno Weltens.

Medewerkers aan dit nummer: Hans Beerkamp, Hylke Beerstra, Albert Bek, Nol van Bennekom, Jop Euwijk, Juul Geleick, Joost Huijsing, Spreekbuis.nl, William Valkenburg, Erwin Voorhaar.

Beeldmateriaal: Beeld & Geluid, Bibliothèque nationale de France / Gallica, Dennis de Bruin, familie Buursema, Harry Coster, Yara Dekking, Eye filmmuseum, Grietje Hoogland, Joost Huijsing, Bert Kranenbarg, Muziekschatten.nl, Nationaal Archief, Raymond Liefjes, Stichting Norderney, Theo J.F. Schalke, Arie Teunissen, VPRO, Nico Warnaar, Wikipedia, WikiPortrait.

Druk: Ten Herkel, Loosdrecht.

Rechten: De redactie streeft ernaar auteursrechtelijke aanspraken te honoreren. Niet

altijd vallen die te achterhalen. Wie meent rechten te kunnen doen gelden, meldt zich.

Overname: Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie.

Abonnementen en donaties: administratie@recordermagazine.nl

Help het tijdschrift mogelijk maken en neem een abonnement. Vanaf 22 euro per jaar, over te maken op NL09INGB0005611696 t.n.v. Stichting Omroephistorie o.v.v. huisnummer en postcode. Donaties zijn welkom en komen geheel ten goede aan *Recorder*.

Sponsors: AVROTROS, Buma, KRONCRV, NPO, Omroep Max

ISSN-0920-8003

Op de cover: Illustratie van Hans de Cocq voor *Sesamstraat*. Grietje Hoogland promoveerde op het werk van De Cocq en zijn collega's van de NTS-NOS-NOB afdeling Grafisch Ontwerp. Lees verder op pagina 24,

Bron: Collectie Hans de Cocq bij Beeld & Geluid

Anefo / Nationaal Archief

Het komt veel voor: kinderen van omroepmensen die ook voor radio of tv gaan werken. Pieter Jan Hagens & Sam, Gerard van der Wulp & Xander, Jeroen Wielaert & Merel, Ad van Emmenes & Viola, Leo Pagano & Rolph, Evert ten Napel & Carrie, Henk van Hoorn & Sander, Herman Felderhof & Rik, Jan Stekelenburg & Jeroen, Hanneke Groentenman & Gijs, Co de Kloet & Co.....

Ik kies voor het duo Alexander en Clairry Polak. Clairry heeft nog geen straat, maar die moet ze natuurlijk ooit wel krijgen. Haar vader (Haarlem, 27 juni 1914) heette eigenlijk Bram Polak maar koos voor artiestennaam Alexander Pola. Van jongs af aan was hij met teksten bezig: "Ik ben altijd te klein geweest om van me af te vechten, om er op te slaan. Daarom heb ik een scherpe tong ontwikkeld." Na een jaartje rechtenstudie wou hij naar de Toneelschool: afgewezen. In WOII duikt hij onder en daarna begint hij bij de radio: KRO –*Negen Heit De Klok*– en later de VARA. Zijn nationale doorbraak kwam met het NCRV-televisieprogramma *Farce Majeure*.

Vanaf 1966 schitterden Pola, Fred Benavente, Jan Fillekers, Henk van der Horst en Ted de Braak in dat on-NCRV-achtige satirische programma. Actualiteiten werden humoristisch en muzikaal aangepakt, met hulp van de muzikale Harry's Bannink en De Groot. Wie herinnert zich niet *Kiele Kiele Koeweit* ten tijde van de oliecrisis in 1973? Zijn progressieve houding bleek uit de zin die in elke uitzending terugkwam: "Morgen zullen water en lucht nog ernstiger verontreinigd zijn dan vandaag." Dat kan je vijftig jaar later nog steeds herhalen. Pola meende dat de scherpte van zijn teksten verhuld werd door de capriolen in beeld: "We zeiden de vreselijkste dingen, maar we dansten en zongen erbij."

Zijn grootste bekendheid bereikte Pola vóór de camera's, maar misschien was hij wel belangrijker erachter. Samen met Chiem van Houweninge maakte hij de prijswinnende tv-series *Zeg 'ns A* en *Oppassen*. Daarin kon Pola ideeën kwijt die ook nu nog actueel zijn, zoals lesbische relaties en romances tussen blank en zwart. Ook vulde hij decennialang een rubriek met linkse oneliners en aforismen in de *VARA-gids*.

Alexander Pola overleed op 75-jarige leeftijd in 1992. In zijn geboortestad Haarlem is een pleintje naar hem vernoemd. Niet echt een Piazza San Marco, Trafalgar Square of Vrijthof: plastic speeltoestellen, een betegeld voetbalveldje en veel gras. In een jaren 90 nieuwbouwwijk met een ratjetoe aan omliggende straatnamen: Ko van Dijk, Beppie Nooij, Wim Sonneveld. Pola is de enige met een plein.

Joost Huijsing is journalist en was jarenlang verbonden aan *Vroege Vogels*

Alexander Pola

door Joost Huijsing

Joost Huijsing

FARCE MAJEURE

Dat kan toch allemaal maar

door Jop Euwijk

“Wat dacht je wat?” Deze september is het zestig jaar geleden dat *Farce Majeure* begon op de Nederlandse televisie. Het NCRV-vijftal zou tot 1986 nog 187 afleveringen maken, die heel wat iconische momenten en gedenkwaardige uitspraken opleverden. Een groot deel daarvan is nu terug te zien op de Schatkamer van Beeld & Geluid. “Dat is mooi, dat is heel mooi!”

Beeld & Geluid

Hoe vaak zal het wissen van tv-programma's wel niet betreurd zijn in *Recorder* en voorloper *Aether*? Natuurlijk zijn er goede verklaringen voor -programma's waren live of stonden op herbruikbare banden-, maar dat maakt het niet minder jammer. Echter, er is ook een andere

kant van de medaille: soms is er door omstandigheden ruimhartig bewaard. Dit kunnen we misschien het beste het *Farce Majeure*-effect noemen.

Farce Majeure bestond uit Alexander Pola (1914-1992), Fred Benavente (1926-2005), Ted de Braak (1935), Jan Fillekers (1938) en Henk van der Horst (1939). Mannen die niet alleen uiteenlopende leeftijden hadden, maar ook geheel andere karakters. Samen maakten ze ontelbare sketches, liedjes en happenings in het hele land. Ze pasten bij elkaar als een ingenieuze puzzel, al was dat succes natuurlijk niet voorzien. Pola en Benavente waren aangetrokken als respectievelijk schrijver

en regisseur, maar verlieten snel hun plek achter de schermen. Als spreekstalmeester op locatie en (solo)zanger trok De Braak aanvankelijk veel aandacht, maar niemand was groter dan het geheel. Jonge acteurs Fillekers en Van der Horst drukten snel inhoudelijk hun stempel als schrijver en regisseur.

Het *Farce Majeure*-effect geldt vooral voor de eerste 150 uitzendingen (1966-1976). Van andere satirische programma's uit die tijd is vrijwel

niets bewaard. *Hadimassa* of *Wij en de wereld* mogen legendarisch zijn, echt vast te stellen is dat niet meer.

Waarom werd *Farce Majeure* dan wel bewaard? Hoewel een seizoen geregeld besloot met een compilatie was er verder geen programma-inhoudelijk reden om veel te bewaren. Naar verluidt organiseerde regisseur/acteur Fred Benavente avondjes met zijn eigen programma op de filmprojector, maar dat zal niet doorslaggevend zijn geweest. Dat Benavente het überhaupt kón vertonen in zijn huiskamer mogelijk wel. Film is niet de eenvoudigste drager van informatie, maar stelt niet veel eisen qua onderhoud en opslag.

Of was er toch een vooruitziende blik van een omroeparchivaris, die het programma direct opmerkte als cultureel erfgoed? Het is niet ondenkbaar, want het is heerlijk om zestig jaar later naar *Farce Majeure*-

re te kijken. Wat je eerst “nieuws” noemt, wordt al snel voor “oud nieuws” versleten, maar kan rijpen als een goede wijn. Zo ook met *Farce Majeure*. Ted de Braak: “Als je na-gaat, dat nummer over mest [*Mesthoop*, JE] dat is nog steeds actueel!” En de maker noemt ook andere liedjes die je zo zou kunnen herhalen, zoals *Buitenlandse gasten* over misbruik van arbeidsmigranten.

Naast een spiegel op Nederland blijft *Farce Majeure* gewoon een prachtig programma. Snel schakelen tussen spitsvondigheden, mooie liedjes van grootmeester Harry Bannink en dollen met het publiek rondom de kar van de vaak bezongen decorontwerper Weynand Grijzen. En het mooie is dat, dankzij het *Farce Majeure*-effect, de Schatkamer het meeste toont, van de tweede reeks (1983-1986) zelfs alles. Hier volgt een compleet arbitraire top 10.

Jop Euwijk is conservator bij Beeld & Geluid en werkt in zijn vrije tijd aan een boek over Harry Bannink. In beide hoedanigheden sprak hij met Jan Fillekers, Henk van der Horst en Ted de Braak.

1 Dat is uit het leven gegrepen, 1 december 1967

vanaf min. 13:30

Volgens Jan Fillekers waren de optredens door het land met de kar een groot deel van het succes van het programma. Het was een van de eerste keer dat je zomaar in je woonplaats bij 'de televisie' kon komen. Laagdrempelige publieksparticipatie in een tijd dat tv nog uit keurige studio's kwam. In het eerste fragment zie je hoe klein het begon: nauwelijks mensen die luisterden naar het lied van Harry de Groot en Alexander Pola die werden opgefleurd met spotprenten van Dik Bruynesteyn.

2 Dat is uit het leven gegrepen, 3 maart 1972

vanaf min. 14:00

Na een tijdje trok *Farce Majeure* duizenden mensen in dorpen en steden. Scholen gaven vrijaf of leerlingen spijbelden gewoon. Veel publiek trekken in de Randstad of een grote stad elders is al een hele prestatie. Maar *Farce Majeure* kon het getuige dit fragment ook moeiteloos in Emmeloord in de Noordoostpolder. Jongelui schreeuwen mee, bejaarden zitten in gemakkelijke stoelen met gekoelde champagne en een vrouw valt in het gedrang bijna van het kistje af als ze het geachte Farce Forum een vraag wil stellen.

3 Lozemans 21 oktober 1972

vanaf min. 13:55

“Morgen zullen water en lucht ernstiger vervuild zijn dan vandaag. Verwachting voor overmorgen: nog smeriger”. Alexander Pola kwam regelmatig met dit dystopische weerbericht op de proppen. In deze aflevering uit 1972 twee andere manieren om het milieu aan de kaak te stellen. In een absurde scène zonder dialoog staat Van de Horst in rokkostuum tot zijn middel in het water om een taart te geven aan de natuur, vanwege Milieudag. Daarna schakelen we naar Rijnmond voor een interview met een directeur van een fabriek (Pola) die blijft volhouden dat chemisch afval lozen niet verkeerd is. Mensen raken erdoor juist immuun voor gif, en als ze wel sterven is dat goed tegen overbevolking. Bonuspunten voor deze aflevering: Ted de Braak met zijn kenmerkende parodie op Boer Koekoek..

4 **Dat kan toch allemaal maar, 1973**

Een sketch vanuit het Amsterdamse volkscafé De Citroen met de vijf poten. Het bijbehorende liedje *Dat kan toch allemaal maar* is uit de aflevering gesneden, want het werd in de jaren hierna veelvuldig van stal gehaald. In de jaren 80 met nieuwe actuele coupletten waarmee het *Dat is uit het leven gegrepen* verving. Fillekers herinnert zich dat ze het ook eens zongen op een gala van de Buitenlandse Persvereniging: “Beatrix en Claus woonden het bij. In een gesprekje na afloop toonde Claus zich laaiend enthousiast over het liedje. Hij herhaalde steeds de titel. Destijds was hij het Nederlands nog niet helemaal machtig dus wij vermoedden dat hij de dubbele bodem van het liedje niet door had.”

de sketch van
13 januari 1973,
vanaf min. 9:14

het lied, vanaf
min. 4:57,
stream 2

5 **Aanbieden Kiele Kiele Koeweit, 26 januari 1974**

vanaf min. 14:33

Misschien wel het bekendste moment uit de geschiedenis van *Farce Majeure*. Tijdens de oliecrisis van 1974 zijn er diverse carnavalskrakers over deze kwestie. *Farce Majeure* neemt met een persiflage gehaide platenbazen rond carnaval op de hak. *Kiele Kiele Koeweit* slaat echter zoo aan dat het daadwerkelijk een hit wordt. Het eerste plaatje biedt het team aan Mahmoud Rabbani, de consul van Koeweit. Hij is een van de drijvende krachten achter de olieboycot die Arabische landen hebben afgekondigd om aandacht te vragen voor de Palestijnse zaak. Hij neemt het plaatje sportief in ontvangst. In diplomatieke kringen is men minder enthousiast. In het Midden-Oosten ontstaat een kleine rel, en daarom wordt ook in Europa en de VS op hoog niveau over het Nederlandse grapje gesproken. Een unicum voor een Nederlands tv-programma.

6 **Wat dacht je wat? Ik zie het niet meer zitten, 18 mei 1974**

Farce Majeure kon hard zijn, al viel dat volgens Van de Horst een beetje weg door alle hoe-den en petten. Terugkijkend vallen de vele woordspelingen op, die elk politiek standpunt voorzien van een kwinkslag. Echt bijten doet het dan niet meer. De makers wisten dat deze zwakte ook een kracht kon zijn en zetten er nog harder op in. Pola en De Braak wisselden als variëteartiesten in vele afleveringen minutenlang flauwe moppen uit, om er tussendoor zelf keihard om te lachen. Zo zouteloos dat het weer leuk wordt. In het fragment een compilatie-aflevering waar het gehele team de lolbroek uithangt en liedjes van het voorbijgaande seizoen aan elkaar praat. Bonuspunten voor de parodie op Drs P. met het team van NCRV's *Hier en nu*.

7 **Den Uyl, 10 april 1976**

Valt er niets meer te betreuren op archiefgebied? Jawel! Neem de laatste aflevering van de eerste reeks. Daarin zat een fantastisch lied op basis van televisie-quotes, een truc die *Farce Majeure* wel vaker uithaalde. Hele regels van een speech van de premier Den Uyl blijven intact, terwijl de zang en muziek er ingenieus omheen zijn geschreven. Op beeld was het ook een puzzel, die niet meer te leggen valt. Op de Schatkamer zie je vier 4 stukken daarvan: stream 1 zijn beelden van de minister-president; stream 2 bevat beelden voor dit nummer en een ander lied; stream 3 beelden van de zangers voor een blauw scherm; en in stream 4 de aan- en afkondiging van het lied. Het moet geweldig zijn geweest. Jammer dat we het niet meer kunnen zien in voltooid vorm.

8 **Bejaarden voor bejaarden, 7 november 1983**

De tweede reeks van *Farce Majeure* begon met een nieuw lid: Hetty Heyting. De toen populaire tv-maker deed slechts een half seizoen mee. Erg jammer, want zoals deze parodie op *Kinderen voor Kinderen* laat zien, gaf Heyting *Farce Majeure* veel extra mogelijkheden. Je ziet haar hier dubbelop, zoals in haar eigen kraker *Familie Knots*.

vanaf min. 9:10

9 **Oom Jan, 27 mei 1986**

Deze laatste aflevering van *Farce Majeure* bood een aantal schitterende sketches. Zoals de laatste keer dat de gereformeerde Oom Jan (Fillekers) op het scherm verschijnt. Hevig op zoek naar relevantie geeft hij onbruikbare adviezen aan kinderen. Dit keer over drank, dat hij zelf nauwelijks drinkt, maar de stoere jeugd natuurlijk wel. Hij stelt voor dat ze voortaan stiekem niet drinken, zodat hun vrienden er niet achter komen.

10 **O ja! De NCRV in beeld, 4 november 1994**

In het kader van het 70-jarige jubileum van de NCRV sprak presentatrice Karin de Groot in 1994 met Fred Benavente. Die laatste schetst het ontstaan van *Farce Majeure* alsof het een eeuwigheid geleden was. Op de vraag of hij nou speciale dingen graag wilde terug zien, antwoordde hij: “Nou eigenlijk zou ik alles graag terug willen zien en ik denk het Nederlandse volk ook. Als je nou tijd hebt moet je maar beginnen bij het begin en kijken wat je kunt vinden.” Toentertijd een grapje. Nu de mooie werkelijkheid. Lang leve *Farce Majeure*!

vanaf min. 40:50

Veronica-archief naar Beeld & Geluid

Wat begon uit een enthousiaste verzamelwoede werd het begin van het doelbewust aanleggen van een compleet archief over de Veronica geschiedenis. Het is nu veilig overgebracht naar waar het hoort: Beeld & Geluid.

door Juul Geleick

Het is de zomer van 1999 als Ad Bouman mij belt en zegt: "Je kunt niet op vakantie, we gaan een grote reünie houden en ook weer uitzenden op de middengolf." "Hoe dan", vraag ik. Enfin, we krijgen een AM-frequentie, 1224 Khz. en hup we zijn als Veronica weer in de lucht. De autoriteiten zijn ons gunstig gezind. Dat was in 1974 wel anders.

Ad had voor de reünie bedacht dat we oude programma's opnieuw zouden uitzenden en ook nog live programma's met oud-collega's zouden gaan maken. Dus kwamen Harmen Siezen en Tineke de Nooij, Joost den Draaijer en ook Boudewijn de Groot (hij was dj gedurende 1966) weer langs in de oude studio Lapershoek in Hilversum.

De oude programma's kwamen van originele banden die Ad Bouman nog had. Ze lagen in het schuurtje achter Lapershoek. Het waren banden die om de een of andere reden te oud of afgekeurd waren, maar sommigen waren gewoon nog goed. Veel kwam ook uit de oude studio op de Zeedijk. Ad had ook nog banden met jingles en banden met reclamespots. Wat ook erg mooi was: alle back up-bandens met de reclames bleken er nog te zijn. We konden dus met oud en nieuw materiaal weer in de lucht.

Veel van het oudere spul dat we in 1999 weer uit konden zenden hadden we zelf, in onze laatste weken in augustus 1974, al veiliggesteld. Veel waardevols, waarvan het zonde was om weg te doen, vonden Ad

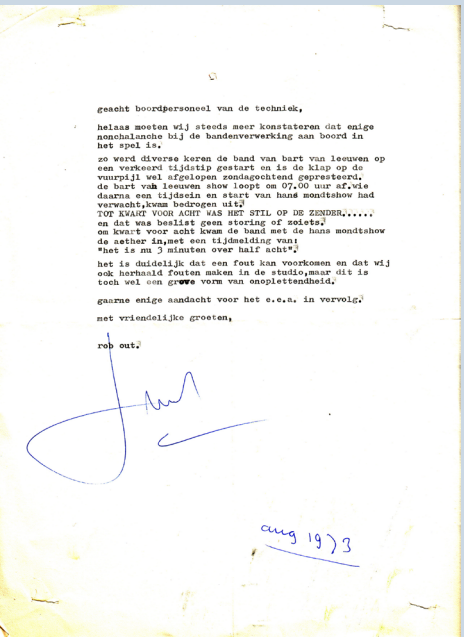
Collectie Norderney / Beeld & Geluid

v.l.n.r. Ad Bouman, Juul Geleick en
chef-techniek Karel van der Woerd.

Ad en Juul zijn, samen met Marcel Bouman en Niels Zack, de drijvende krachten achter Stichting Norderney. De stichting stelt zich tot doel het culturele en historische erfgoed van Radio Veronica uit de periode 1959 – 1974 te conserveren en te beheren.

en ik. Zelf had ik sinds mijn indiensttreding in november 1967 veel documenten bewaard. Overal zette ik de datum op. Rob Out had me weleens toegevoegd: "Jij bent gevaarlijk, je bewaart alles". Gelukkig maar, bleek later.

Bij Veronica was er geen archief. Iedereen had wel wat bewaard maar van enige structuur was geen sprake. Dus na die eerste grote reünie in 1999 besloten we er maar structuur in aan te brengen. Ad had al een bescheiden database gemaakt waarin je kon zien welke banden er nog waren. Die bevat de programmanaam, datum en tijd van uitzenden, met soms een summiere aantekening over de gedraaide platen. Die database gingen we vervolgens uitbreiden met meer gegevens.

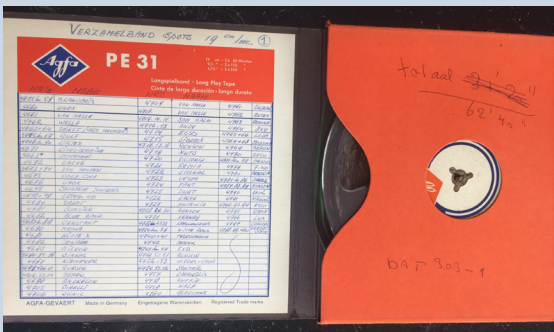

Collectie Norderney / Beeld & Geluid

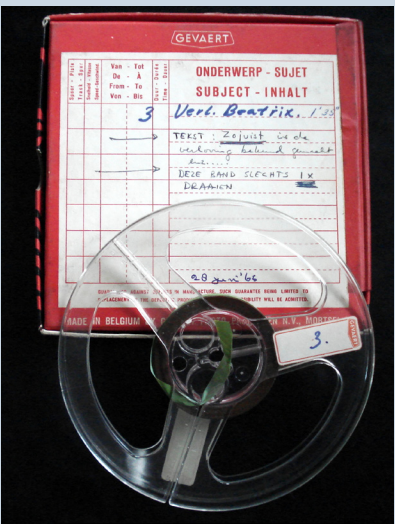
Boze memo van Rob
Out, bewaard en geda-
teerd door Juul

We kregen de beschikking over de reclames die in de loop van de jaren werden uitgezonden, waaronder voor sigaretten en bier. Die waren bij de Nederlandse omroep niet toegestaan. Ook het reclameboek van collega Dick de Lange kwam boven water.

Ad en ik besloten uiteindelijk alle oud-collega's te benaderen om te vragen of ze nog spullen en foto's op zolder hadden liggen. En dat bleek gelukkig bij de meesten het geval. Tussen 2001 en 2004 heb ik het hele land afgereden om de spullen op te halen, of men bracht het mee op een reünie. Vervolgens moesten al die foto's en documenten gedigitaliseerd worden. Een heidense klus, bij elkaar waren het er duizenden.

Collectie Norderney / Beeld & Geluid

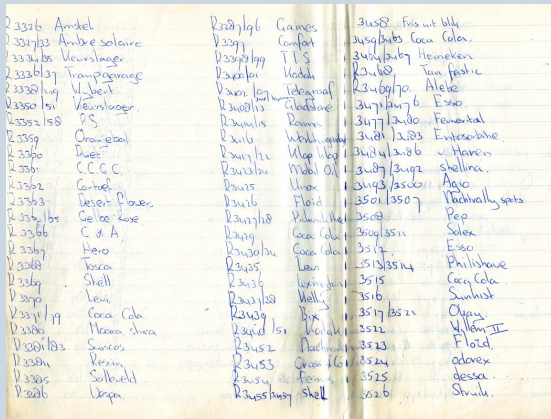

		Add duration between				
	From	To	Start	End	Duration	
1	1	2	0:00	0:00	0:00	
2	2	3	0:00	0:00	0:00	
3	3	4	0:00	0:00	0:00	
4	4	5	0:00	0:00	0:00	
5	5	6	0:00	0:00	0:00	
6	6	7	0:00	0:00	0:00	
7	7	8	0:00	0:00	0:00	
8	8	9	0:00	0:00	0:00	
9	9	10	0:00	0:00	0:00	
10	10	11	0:00	0:00	0:00	
11	11	12	0:00	0:00	0:00	
12	12	13	0:00	0:00	0:00	
13	13	14	0:00	0:00	0:00	
14	14	15	0:00	0:00	0:00	
15	15	16	0:00	0:00	0:00	
16	16	17	0:00	0:00	0:00	
17	17	18	0:00	0:00	0:00	
18	18	19	0:00	0:00	0:00	
19	19	20	0:00	0:00	0:00	
20	20	21	0:00	0:00	0:00	
21	21	22	0:00	0:00	0:00	
22	22	23	0:00	0:00	0:00	
23	23	24	0:00	0:00	0:00	
24	24	25	0:00	0:00	0:00	
25	25	26	0:00	0:00	0:00	
26	26	27	0:00	0:00	0:00	
27	27	28	0:00	0:00	0:00	
28	28	29	0:00	0:00	0:00	
29	29	30	0:00	0:00	0:00	
30	30	31	0:00	0:00	0:00	
31	31	32	0:00	0:00	0:00	
32	32	33	0:00	0:00	0:00	
33	33	34	0:00	0:00	0:00	
34	34	35	0:00	0:00	0:00	
35	35	36	0:00	0:00	0:00	
36	36	37	0:00	0:00	0:00	
37	37	38	0:00	0:00	0:00	
38	38	39	0:00	0:00	0:00	
39	39	40	0:00	0:00	0:00	
40	40	41	0:00	0:00	0:00	
41	41	42	0:00	0:00	0:00	
42	42	43	0:00	0:00	0:00	
43	43	44	0:00	0:00	0:00	
44	44	45	0:00	0:00	0:00	
45	45	46	0:00	0:00	0:00	
46	46	47	0:00	0:00	0:00	
47	47	48	0:00	0:00	0:00	
48	48	49	0:00	0:00	0:00	
49	49	50	0:00	0:00	0:00	
50	50	51	0:00	0:00	0:00	
51	51	52	0:00	0:00	0:00	
52	52	53	0:00	0:00	0:00	
53	53	54	0:00	0:00	0:00	
54	54	55	0:00	0:00	0:00	
55	55	56	0:00	0:00	0:00	
56	56	57	0:00	0:00	0:00	
57	57	58	0:00	0:00	0:00	
58	58	59	0:00	0:00	0:00	
59	59	60	0:00	0:00	0:00	
60	60	61	0:00	0:00	0:00	
61	61	62	0:00	0:00	0:00	

Boven: de eerste database van Ad Bouman, onder de tweede, meer uitgebreide versie.

Collectie Norderney / Beeld & Geluid

Links de laatste sigarettenreclame op de Nederlandse radio. Om precies te zijn; een spotje voor Caballero, ingesproken door Jos Brink, opgenomen in de MC Studio in Nederhorst den Berg. Het was Veronica reclame nummer 6809. Rechts het reclameboek van Dick de Lange.

In 2011 kregen we een mail van een voor ons wildvreemde meneer, die zei in het bezit te zijn van een AH-tas met plakboeken van de inmiddels overleden Flip Krant uit Bussum, een van de aandeelhouders van het eerste uur. In de tas zaten vele documenten, teruggaand tot 1959, het jaar van de oprichting van de Vrije Radio Omroep Nederland (VRON), zoals de voorloper van Radio Veronica heette. De declaraties van Flip Krants reizen naar Liechtenstein en naar de consul van Guatemala in Antwerpen zaten er ook bij, met het bonnetje voor het bosje bloemen voor de vrouw van de consul eraan vast geniet. De correspondentie tussen de autoriteiten in Duitsland om te mogen uitvaren, lagen keurig opgevouwen in een map. Hoe kwam deze meneer aan deze tas? Zijn antwoord was even eenvoudig als schokkend. Hij was op bezoek bij de erven van Flip Krant en vroeg terloops wat die blauwe AH-tas met daarop de naam Veronica in de hoek van de garage daar deed. “O, als je die hebben wil, neem maar mee” was de laconieke reactie.

Uit het archief van directeur ‘Oom’ Bull Verweij kwam de lijst met aandeelhouders tevoorschijn en nog veel meer zeldzame stukken, zoals notulen van aandeelhoudersvergaderingen, financiële stukken en memo’s uit de laatste periode. In mei 1974 werd het ons wel duidelijk dat ‘ons Veronica’ geen lang leven meer beschoren zou zijn. En ik weet niet meer wat de precieze aanleiding was, maar de directie wijdde er maar eens een memo aan in een poging ons tot de orde te roepen.

In 2014 kwam ik in contact met Anouk Out, dochter van Rob Out, en zij heeft in de nalatenschap van haar ouders een aantal foto’s gevonden. Meer was er niet. Ze denkt dat haar moeder op enig moment alle andere spullen heeft weggedaan.

Tijdens al die ontmoetingen die Ad en ik hadden met oud-collega’s, zoals Willem van Kooten en Lex Harding, kwam steeds de vraag naar boven: “Wat doen jullie met dat archief?” Willem gaf dan de raad: “Zorg dat het goed terecht komt, het is omroepgeschiedenis.” En aangezien Willem in 2003 de eerste schep plaatste als een van de voorvechters van Beeld & Geluid, lag het voor de hand ons archief daar voor de eeuwigheid onder te brengen.

Ik ken de directeur van Beeld & Geluid, Eppo van Nispen tot Sevenaer, als oud TROS-collega. Toen Ad en ik een eerste ontmoeting hadden in 2019 begroette hij ons luidkeels met “De Adje Bouman top 10 komt binnen.” Eppo bleek destijds een trouwe luisteraar te zijn geweest.

Collectie Norderney / Beeld & Geluid

Op 31 augustus 1974 was het afgelopen. Een aantal van ons ging naar de Norderney en maakte het laatste uur mee. Links zien we directeur ‘oom’ Jaap Verweij en kapitein Arie de Ruiter op het dek.

Om even over zessen keken we op het dek een beetje meewarig om ons heen.

Het was afgelopen.

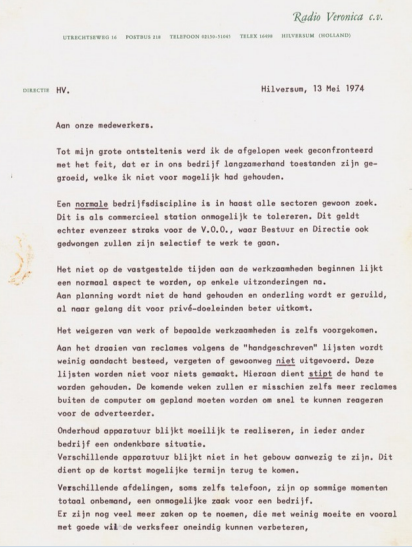
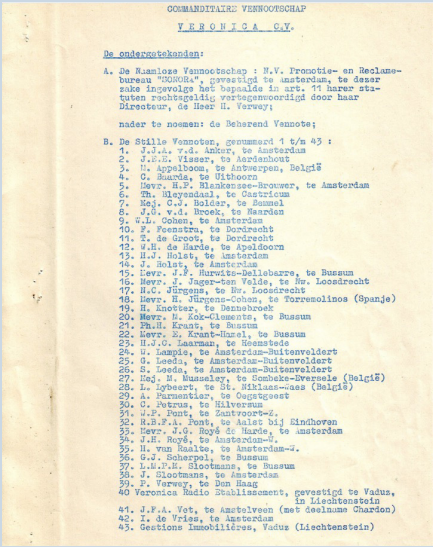
Collectie Norderney / Beeld & Geluid

Wat is er nu bij Beeld & Geluid ondergebracht? Ruim 4.000 reclames, 5.100 programma’s dan wel fragmenten. Alle banden worden opnieuw volgens de laatste normen gedigitaliseerd. En dan ruim 1.600 foto’s door ons, de oud-collega’s, gemaakt. Allemaal met uitleg wie op de foto’s te zien zijn waar, wanneer deze genomen zijn en door wie! Het was nog een hele klus om namen van alle zeevarenden te achterhalen. Honderden originele interne documenten zijn ook bewaard en door ons ingescand.

Ik had afgesproken met de mensen van Beeld & Geluid om de zaak in december 2025 af te ronden, omdat de twee mensen met wie ik steeds contact had, Vincent Huis in ‘t Veld en Dick van Vulpen, in maart met pensioen zouden gaan. Ik noemde ze tijdens

onze mailwisselingen steevast ‘de bewaarders’. En toen werd het 16 april 2026. We gingen vieren dat onze geschiedenis mooi is op geborgen en toegankelijk is voor de toekomst. Helaas heeft Willem van Kooten het niet meer kunnen meemaken. Maar Lex Harding stuurde ons een mooie reactie: “Erg goed gedaan mannen. Een bijzondere stuk geschiedenis dat dank zij jullie bewaard is gebleven en nu een goed onderkomen heeft gevonden. Hulde en respect!”

En zo heeft onze Norderney haar ligplaats verlaten en gaat op weg naar de geschiedenis. Het Veronica-project is afgesloten.

Collectie Norderney / Beeld & Geluid

Collectie Norderney / Beeld & Geluid

Uit het archief van Anouk Out: een kenmerkend portret van haar vader achter zijn onafscheidelijke typemachine op zijn kantoor in de Laapershoek.

Dennis de Bruin / Beeld & Geluid

De complete Veronica zeezender archiefploeg. V.l.n.r. Ad Bouman, Wytze Koppelman (B&G), Maarten Fransen (B&G), Dick van Vulpen (B&G), Vincent Huis in ‘t Veld (B&G), Eppo van Nispen tot Sevenaer (dir. B&G), Niels Zack en Juul Geleick.

Collectie Norderney / Beeld & Geluid

De radio-uitzendingen zijn nog niet te beluisteren in de Schatkamer, maar dat komt eraan! Veel meer kun je lezen op: norderney192.nl

Financiering publieke omroep uit belasting maakte einde aan zwartkijkers & klaplopers

Er is een tijd geweest dat de uitdrukking zwartkijker niet alleen sloeg op sombermannen, maar ook op bezitters van televisietoestellen die geen kijkgeld betaalden. Tussen 1940 en de eeuwwisseling werd de publieke omroep betaald uit bijdragen van kijkers en luisteraars. Tegenwoordig komt het geld voor een groot deel uit een heffing die via de inkomstenbelasting wordt geïnd. Het kabinet stelt vast hoeveel geld daarvan naar de publieke omroep gaat.

door Evert Kooij

Toen de radio aan zijn opmars naar massamedium begon, moesten bezitters van radiotoestellen in België, Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië luistergeld betalen. Het Nederlandse radiobestel met een handvol zendgemachtigde verenigingen leende zich voor een financiering door ledencontributies. De omroepen (AVRO, KRO, NCRV, VARA en VPRO) wilden niets liever, ze vreesden hun onafhankelijkheid te verliezen bij invoering van luistergeld.

In de loop van de jaren 20 werd de radio een medium van belang, reden om de Telegraaf- en Telefoonwet uit 1904 aan te passen. Het leidde onder andere tot het Radioreglement van 1930 waarin bezitters van 'radio-ontvangstinrichtingen' verplicht werden hun toestellen bij de PTT aan te geven. In ruil voor de registratie kreeg de radiobezitter een gratis ontvangstbewijs toegestuurd. Als het aan het kabinet-De Geer I had gelegen was bij die gelegenheid ook een verplichte heffing ingevoerd. Maar een meerderheid in de Tweede Kamer hield dat tegen.

Dagblad *Het Volk* constateert in 1936 dat Nederland "nog steeds een unicum in de wereld is" met de afwezigheid van een verplichte luisterbijdrage. "Wij hebben in ons land namelijk een miljoen bezitters van

radiotoestellen en distributie-aansluitingen (draadomroep, red). Het aantal leden van de omroepverenigingen (...) is ruim 500.000. Het blijkt dus dat de helft van de luisteraars geen cent aan het financieren van de omroep bijdraagt. Vijftig procent zijn eenvoudig klaplopers, voor zover zij althans niet behoren tot de werklozen die niet in staat zijn een omroepbijdrage te betalen."

Luistervergunning van 9 gulden

In april 1940 stelde het tweede kabinet-De Geer nogmaals voor om een verplichte luisterbijdrage in te voeren. Voordat de Tweede Kamer zich erover kon uitspreken, werd Nederland bezet. Maar het luister-

Reportage van Anefo uit 1946 van een - in scene gezette - Luistervergunningcontrole in Amsterdam. De PTT-inspecteurs op zoek naar niet-aangegeven radiotoestellen die een ouder echtpaar thuis verstopt zitten achter gordijnen, in kasten en zelfs in bed. De inspecteurs schrijven een boete uit en lijken een in beslag genomen toestel mee terug naar kantoor te nemen.

geld kwam er toch, aan het einde van het eerste oorlogsjaar kondigde rijkscommissaris Seyss Inquart aan dat iedere bezitter van een radiotoestel een luistervergunning 9 gulden per jaar moet betalen. De bezetters gebruikten het wetsvoorstel dat het kabinet enkele weken voor de inval bij het parlement had ingediend.

De PTT werd belast met de uitvoering. Bezitters van radiotoestellen die geen rekeninghouder bij de Postcheque- en Girodienst waren, betaalden met 'radiozegels' die bij het postkantoor te koop waren. Op de bijbehorende kaart (luistervergunning) was plaats voor twaalf zegels van 75 cent, vanaf 1942 één gulden. In 1941, het eerste jaar van het verplichte luistergeld, telde Nederland een miljoen radio's. Nadat in mei 1943 het bezit van radio's voor de meeste Nederlanders werd verboden, daalde dat aantal naar 300.000.

De vooroorlogse omroepverenigingen, die tijdens de bezetting tot zwijgen waren gebracht, kregen in 1947 hun plek in de ether terug. Het tijdens de bezetting opgetuigde systeem van omroepfinanciering bleef bestaan. Het werd ook de basis voor de financiering van de televisie. Als dit nieuwe medium in 1956, na een experimentele fase, definitief wordt ingevoerd, moeten bezitters van een televisietoestel kijkgeld betalen.

PTT ging langs de huizen

In 1969 werden de afzonderlijke heffingen voor radio en televisie samengevoegd tot de omroepbijdrage. Huishoudens met alleen radio betaalden 24 gulden per jaar en 75 gulden als er een tv-toestel in huis was.

Luisteraars en kijkers die niet betaalden konden tegen de lamp lopen. Medewerkers van de Controle Dienst Luistervergunningen, onderdeel van de PTT, gingen langs de huizen om de controleren of de bewoners een betalingsbewijs konden tonen. Zo niet had de ambtenaar de bevoegdheid om in de woningen rond te kijken of ergens radio- en tv's in huis waren. Ze mochten "zich toegang verschaffen tot alle plaatsen waar redelijkerwijs kan worden aangenomen dat daar een ontvanginrichting aanwezig is".

Als de controleur bij wanbetalers een toestel aantroffen en het ontbrak aan een bewijs over de aankoopdatum, moest de bezitter de achterstallige bijdrage over de voorgaande jaren alsnog afdragen. Voor radio's kon dat teruggaan tot 1945.

Dat niet alle huishoudens de omroepbijdrage betaalden bleek in 1971 na een 1 aprilgrap van het NOS Journaal. Een ‘PTT-ambtenaar’ kwam in beeld met een apparaatje waarmee je zogenaamd vanaf straat kon aflezen of er een televisie in huis stond.

Op de vraag hoe je kon voorkomen betrappt te worden, was het antwoord: “Als u de moeite neemt om uw toestel in aluminiumfolie te pakken, wellicht zullen wij dan het toestel niet kunnen vinden.”

De volgende dag was het druk op de postkantoren met televisiebezitters die hun toestel kwamen aangeven. Druk werd het ook in winkels met huishoudelijke artikelen, in veel zaken was het aluminiumfolie aan het einde van de dag uitverkocht.

Terugkeer van kijk- en luistergeld?

Aan het einde van de vorige eeuw maakte het tweede paarse kabinet een einde aan de omroepbijdrage die toen 190 euro per jaar was. De publieke omroep wordt sindsdien gefinancierd uit de inkomstenbelasting die daarom iets omhoog ging. Dat vereenvoudigde de inning, niemand kon zich meer aan de betalingsplicht onttrekken. Betalen voor de radio was inmiddels al lang een achterhaalde praktijk omdat buitenshuis massaal naar draagbare toestellen werd geluisterd. Het bezwaar dat voortaan iedereen aan de omroep meebetaalde, woog minder zwaar nu vrijwel iedereen radio en televisie had.

“Hoe voorkom je politieke beïnvloeding als Den Haag de geldkraan naar Hilversum bedient?”

Sindsdien bepaalt het kabinet jaarlijks welk bedrag naar Hilversum gaat. Maar hoe voorkom je politieke beïnvloeding van een (onafhankelijke) NPO als Den Haag de geldkraan naar Hilversum bedient? In 2010 pleitte NPO-baas Henk Hagoort voor een terugkeer van de omroepbijdrage. NOS-directeur Jan de Jong constateerde in 2014 een toenemende neiging in de Tweede Kamer om invloed uit te oefenen. Aanleiding waren Kamervragen over een nieuwe overeenkomst over samenvattingen van de Eredivisie.

Ook De Jong bepleitte herinvoering van kijk- en luistergeld, zoals die in Duitsland en Engeland nog steeds bestaan. “Dat is een veel zuiverdere vorm van financiering, want dan bepaalt Hilversum wat voor programma's je uitzendt en niet Den Haag.”

De Jong sprak dit uit ver voordat een vicepremier eind 2025 de Publieke Omroep betichtte van vooringenomenheid in zijn berichtgeving.

Boven: Ontvangstbewijs dat voor de oorlog werd verstrekt bij verplichte registratie van radiotoestellen en een Radiozegel 1941

Onder: Voorzijde van de Luistervergunning 1941 (links) en de volgeplakte achterkant van de zegelkaart (rechts)

Uit de verzameling van Theo J.F. Schake

Stadionplein

door Nico Warnaar

Het voormalige NCRV-gebouw, gelegen aan het Stationsplein met huisnummer 62 in Baarn. Dit was het adres van ‘Antwoordnummer 50’, bekend geworden door de ledenwerfspotjes op tv.

Van oorsprong was dit gebouw een stadsvilla genaamd Amalia. In 1885 werd het verbouwd tot hotel. In de jaren 50 nam de NCRV het gebouw in gebruik als kantoor, waar de ledenadministratie werd gevestigd.

Later kwam er een bedrijf in dat grote elektrotechnische installaties vervaardigde. Na 2003 kreeg deze villa de functie van bedrijfsverzamelgebouw. Het is anno nu een gemeentelijk monument.

Beeld & Geluid

Nico Warnaar

Beeld & Geluid

Beeld & Geluid

Nico Warnaar

Nico Warnaar

Jan Haasbroek over jubilerende omroep

Waar gaat het eigenlijk over?

door Liselotte Doeswijk

Het is een vogelvlucht, die ook nog eens in betrekkelijk korte tijd tot stand moest komen. Het is niet objectief of compleet. Jan Haasbroek neem in de inleiding al een voorschot op alle bezwaren die je in kunt brengen tegen *Waar gaat het eigenlijk over?*, zijn geschiedschrijving van 100 jaar VPRO. Maar er was nu eenmaal niemand anders die het deed en daarom heeft hij de pen opgepakt.

Vanwege zijn eigen rol in die geschiedenis - hij maakte sinds 1966 radio voor de VPRO en was van 1978 tot 1995 hoofd Radio - ligt de nadruk op die periode en krijgt de radioprogrammering ruim baan. Verwacht dus geen dik historisch boekwerk als Huub Wijffjes' biografie over de VARA of *Verkondiging en verstrooiing* van Peter Bak en Wim Berkelaar over de NCRV. Is dat erg?

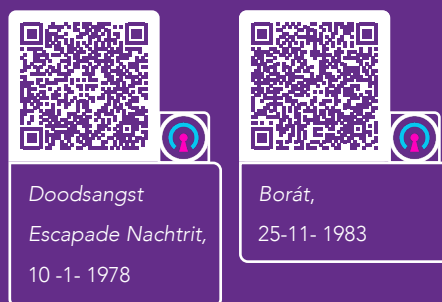
Het een uiterst prettig leesbaar boek waar alle bekende - en gelukkig ook veel minder bekende - VPRO-hoogtepunten voorbij komen. Zoals de moeilijk te definiëren *Boràt-nachten* uit 1983, in de *VPRO Gids* destijds aangekondigd als "onzin." Of de *Doodsangstescapade* van Willem de Ridder uit 1978. Dan is het juist een genot dat Haasbroek hier uit

^ Prijs 34,99

ISBN 9789047635369

< De titel is ontleend aan de vraag waarmee Theo en Thea hun programma begonnen.

eerste hand en met meerdere petten op (chef, luisteraar, filosoof) over weet te vertellen. Beide pareltjes zijn te beluisteren in de Schatkamer.

In het jaar dat de VPRO 100 wordt, moet de omroepvereniging vanwege bezuinigingen een aantal beeldbepalende programma's schrappen, waaronder *Zomergasten*. En ook de afdeling VPRO Digitaal is opgeheven. Opnieuw de vraag: Is dat erg? De geschiedenis van deze eigenzinnige omroep laat zien dat er in die honderd jaar al meerdere radicale koerswijzigingen zijn geweest. De VPRO zal zichzelf de komende honderd jaar vast nog een aantal keer opnieuw uitvinden.

Pionier Erwin Blom over de opheffing van VPRO Digitaal

"Blijf experimenteren, blijf eigenwijs en over die grenzen gaan"

Het was geen 1 aprilgrap, de opheffing van de afdeling Digitaal bij de VPRO begin dit jaar. Opgericht in 1994 was het de allereerste digitale afdeling bij een Nederlandse omroep, vóór voordat internet doorbrak. Een terugblik met afdelingshoofd Erwin Blom op de hoogtepunten en de impact van VPRO Digitaal.

door William Valkenburg

De afdeling Digitaal, gevestigd op de zolder van een van de VPRO-villa's, markeerde niet alleen de start van de ontwikkeling van internet bij de publieke omroep, maar bleef decennialang de grenzen opzoeken en stuwde creatieve innovatie op het mediapark. De activiteiten worden in de toekomst opgesplitst in twee entiteiten: Medialab en De Digitale Villa. Is dit een door bezuinigingen bij de NPO gedwongen vorm van kapitaalvernietiging of een logische

"Sommige collega's zagen internet als een bedreiging of een zinloze hobby"

strategische keuze gericht op de toekomst? Erwin Blom was hoofd van VPRO Digitaal van 1999 tot 2007. Wat ging er door hem heen toen hij hoorde over de opheffing? "Dat vond ik wel een dingetje, al kun je er ergens een logische gedachte achter zien door de knip tussen innovatie en het beheer van bestaande sites. Ik vraag me af: wordt digitaal hiermee nou belangrijker of juist minder belangrijk voor de omroep? Dat weet ik simpelweg niet, we gaan het zien. In mijn tijd was dat op die zolderka-

mer allemaal nog één geheel, maar ik heb over de huidige koers geen oordeel. Natuurlijk roept zo'n einde nostalgie op, want die hele periode bij de VPRO is voor mij persoonlijk enorm belangrijk geweest. Het was een bijzondere fase in de mediageschiedenis en het begin van veel vernieuwing, dat is toch echt het allermooiste."

De zolder

Erwin begon in de wereld van de muziek. In 1994 werkte hij voor Radio 3 (nu 3FM), waar hij documentaires en interviews maakte. De omslag kwam toen zijn toenmalige Radio 3-chef, Gerard Walhof, hem attendeerde op een klein clubje mensen dat drie villa's verderop op een zolderkamer met 'internet' bezig was: "Blom, je moet eens gaan kijken daarboven op die zolder. Dat ga jij leuk vinden."

Blom geeft toe dat hij nog een groentje was: "Eerlijk gezegd wist ik toen helemaal nog niet zoveel van internet. Het was me allemaal een klein beetje ontgaan." Maar toen hij eenmaal op die zolder in gesprek raakte met de mensen achter de grijze computerschermen, zag hij direct de potentie voor het vertellen van verhalen. Dat had alles te maken met zijn eigen achtergrond: "Ik kwam uit de punkperiode. We gingen toen onze eigen blaadjes maken en verkopen. Ik dacht van oké, dat was een papieren blaadje, nu kunnen we ineens onze eigen zender beginnen. Dat was voor mij al heel snel de belofte."

Hij positioneerde zich als maker die de brug sloeg naar de techniek, door websites en interactieve elementen bij radioprogramma's te verzinnen. Sommige VPRO-collega's zagen internet als een bedreiging of een zinloze hobby. Toen Blom zijn chef bij Radio 3 een tijdje verving, moest hij bij Arend Jan Heerma van Voss komen, de toenmalige eindredacteur radio. "Daar trof

ik een aantal radiomakers tegenover me, want die waren naar hem toe gegaan met protest omdat er te veel aandacht naar internet ging. Ik werd dus op het matje geroepen.”

3voor12

Het absolute hoogtepunt in Erwin's loopbaan was de oprichting van 3voor12. Dit platform ontstond als reactie op de 'horizontalisering' van 3FM, waarbij de eigenzinnige programmering van de VPRO steeds verder naar de nacht werd gedrongen. In plaats van te klagen, besloot de afdeling te laten zien dat de toekomst van media niet lineair was, maar on-demand en gepersonaliseerd. Op

3voor12 werden kleine publieken - van hiphop-fans tot liefhebbers van alternatieve roots - op maat bediend. Het succes van dit model bewees dat een omroep relevant kon blijven door als gids te fungeren in een versnipperd landschap. Dit succes werd mede mogelijk gemaakt door visionaire bestuurders als Peter Schrurs, die geld weghaalde bij traditionele media om het in digitaal te investeren, ondanks de interne weerstand.

Toen de VPRO de radioprogramma's online ging aanbieden, meldde Sony zich bij de afdeling. Erwin draaide de rollen om. "Wij zeiden toen: vervelend, maar wij willen onze programma's aanbieden aan het publiek, zodat ze die ook op een eigen moment kunnen beluisteren en dat is toch echt iets belangrijker dan die plaat. Dus dat betekent dat we jullie muziek ook niet meer op de radio

kunnen draaien." Sony koos eieren voor z'n geld en gaf het verzet op. "Toen mochten we Oasis ook weer draaien." Volgens Blom hielp het dat de VPRO onderdeel was van de publieke omroep en dat de zenders veel macht en invloed hadden.

Een baanbrekende innovatie bij 3voor12 was de *Luisterpaal*. Het was een digitale variant op de fysieke ervaring van de platenzaak, waar je met een koptelefoon nieuwe albums kon ontdekken. Platenlabels waren huiverig. Erwin: "De vraag was natuurlijk: gaat dat ten koste van de verkoop of is het reclame voor de verkoop? Nou, wij beweerden het laatste en dat konden we gelukkig ook aantonen." Om dat te testen brachten ze een eerder uitgebrachte plaat via de *Luisterpaal* onder de aandacht en die daar: de verkoop steeg. Zo liet 3voor12 zien dat de toekomst van media niet in restricties lag, maar in het bedienen van de nieuwsgierigheid van het publiek.

Bandbreedte

Ook de financiële grenzen werden opgezocht. In de begindagen van videostreaming waren de bandbreedtekosten astronomisch. En steeds meer mensen kregen een ISDN- of een ADSL-aansluiting thuis, dus het ging ineens hard. Tijdens een van de eerste keren dat Pinkpop online

werd uitgezonden bij 3voor12, was het volledige streamingbudget, zo'n 100.000 gulden, al op de eerste zaterdag helemaal op. Blom: "Dus ik die avond directeur Peter Schrurs bellen en vragen wat te doen, want de zaterdag was van de drie dagen ook nog eens de minst interessante. Hij zei: 'Nou ja, we zien het wel. Het is belangrijk dat we dit ook onderzoeken.'"

Een ander financieel dieptepunt was een interactieve tv-uitzending via de kabel in Gouda. Er was veel geld geïnvesteerd in het bouwen van een systeem waarmee kijkers live mee konden spelen met de *Wetenschapsquiz*. Daar was maanden aan gewerkt. "Op de dag van de uitzending ging het mis omdat degene die het systeem moest activeren bij de kabelaar, het vergeten was."

Bieslog

Een cruciale bondgenoot in het legitimeren van de digitale weg was Wim de Bie. Met zijn *Bieslog* bewees hij dat nieuwe techniek leidt tot nieuwe inhoud. Hij omarmde de vrijheid van het web om dingen te doen die op televisie nooit zouden passen, zoals een webcam op een tunneltje in Zweden plaatsen. De Bie was voor Erwin een ambassadeur die met een "kinderlijke openheid en bewondering" de mogelijkheden van zijn digitale rugzak verkende. "Het was voor hem een bevrijding van die druk van een miljoenenpubliek."

Groepsfoto bij het 10-jarig bestaan van de afdeling Digitaal in 2007. vlnr: Marleen Stuivenberg, Robin Verdegaal, Marcel Maatkamp, Marijke van Gorp, Ad de Bont, Reinier Bruijne, Rico Jansen, Eef Grob, GertJan Kuiper, Frithjof Kalf, Geert Jan Strengholt, Edwin Martin, Peter Maas, Frank Bosma, (rond de tafel) Martijn Verver, Erwin Blom, Ernst Bunders, (op de laptops) Jerry den Ambtman, Peter Hoozeveld, Roelof Jan Koekoek, Nicolette Nol.

De VPRO excelleerde later in projecten die de grenzen van crossmedialiteit opzochten. Grote producties zoals *Beagle, in het kielzog van Darwin* en *Nederland van boven* lieten zien hoe tv en internet elkaar kunnen versterken door data-visualisaties en live-interactie. In *Nederland van boven* kon men bijvoorbeeld een meeuw met een zendertje volgen. Op de kaart zag je 'm vliegen van Texel naar Amsterdam en via Utrecht weer terug naar Texel. Dat bood een nieuw perspectief op de werkelijkheid.

Vervlogen

Bij de programma's zaten uitgebreide websites met verdieping en interactieve elementen. Jaren later zijn de tv-uitzendingen nog wel terug te kijken, maar de websites zijn 'ervlogen.' Crossmedialiteit werkt volgens Blom het beste als iedereen ook echt samenwerkt. "Je zag al snel dat de webredacteur alleen het web deed, ieder zijn eigen ding. Het waren ook complexe projecten, alleen al door de hoeveelheid mensen die eraan werkten."

Een probleem met televisie is dat het altijd korte seizoenen zijn, zegt Blom. "Zes afleveringen, tien, twintig misschien, en weer een tijdje niets. Ik vond: we moeten er het hele jaar zijn." De VPRO had een wetenschapsprogramma op televisie én op de radio. "Die twee hebben we bij elkaar gevoegd, daar hadden we al iets heel goeds. En dan de quiz

erbij. Dan konden we het hele jaar door iets maken met relatief weinig middelen. Dat hebben we bij geschiedenis ook gedaan: *OVT* op de radio, *Andere Tijden* op televisie."

Vandaag de dag ziet Erwin Blom een herhaling van de democratisering die hij in 1994 op de zolderkamer zag. Dankzij AI kan hij nu in zijn eentje dingen doen waar hij vroeger een hele afdeling voor nodig had. Hij beschouwt zichzelf als een 'eenmanszender' die via nieuwsbrieven en sociale kanalen een direct publiek bereikt. De macht verschuift definitief van de instituten weg: "Nog meer macht voor de makers. Dat is in ieder geval mijn conclusie." Toch is hij niet louter optimistisch. De grootste dreiging van AI is volgens hem de erosie van het maatschappelijk vertrouwen. "Dat mensen geen plaatje meer geloven, geen video meer geloven, geen uitspraak meer geloven. Dat vind ik maatschappelijk heel zorgelijk."

Eigenwijs

Als Blom het nu voor het zeggen zou hebben bij de NPO, zou hij het hele systeem radicaal omgooien: "Het is makkelijker iets nieuws te beginnen dan iets bestaands te veranderen." Hij pleitte indertijd bij de VPRO voor het opsplitsen van de omroep in een krachtige vereniging (community) en een onafhankelijk productiebedrijf. Niet meer verplicht uren vullen op zenders, maar programma's maken voor de leden van de vereniging en voorstellen doen aan de NPO. De publieke omroep zou in zijn ogen een kraamkamer moeten zijn: "De voorhede die nieuwe wegen verkent, die daarna door de commercie kunnen worden ingeslagen."

Zijn uiteindelijke advies aan de VPRO bij het afscheid van de digitale afdeling is een echo van zijn eigen pioniersjaren: "Blijf experimenteren, blijf eigenwijs en over die grenzen gaan. Dat is de rode draad van toen en van nu. In een wereld die steeds versnipperder raakt, ligt de kracht van een omroep niet in de massa, maar in de moed om de grens op te zoeken, zelfs als het budget op de eerste dag al op is."

Beluister het interview met Erwin Blom terug via de QR-code.
[Recordermagazine.nl/erwin-blom](https://recordermagazine.nl/erwin-blom)

*Zomergasten stopt
na bijna 40 jaar*

Krijn ter Braak & het theatrale van televisie

In zijn lange loopbaan is Krijn ter Braak de man geweest achter allerlei bekende producties. Zijn bekendste geesteskind is toch wel *Zomergasten*. Bijna 40 jaar geleden geboren uit geldnood stopt de VPRO er nu mee om te bezuinigen. Krijn ter Braak kijkt terug op het iconische tv-programma dat hij bedacht.

door Bas Nieuwenhuijsen

Hij had jurist zullen worden, maar in het jaar dat hij rechten studeerde, was hij drukker met toneelspelen dan met de wetboeken. “Soms heb ik er een beetje spijt van, want de wereld van het recht blijft me interesseren,” zegt hij. “De laatste filmrol die ik heb gespeeld, was in een Bulgaarse productie als rechter van het Joegoslaviëtribunaal.” Maar het theater trok toch meer dan de rechtszaal. Toen hij bij het studententoneel actief was, maakte de regisseur hem opmerkzaam op de beroepsopleiding voor acteurs en regisseurs. Ter Braak werd toegelaten tot de Amsterdamse Toneelschool en zwaaide in 1965 af als acteur en een jaar later ook als regisseur. Hij werkte onder meer bij Toneelgroep Studio van Kees van Ierssel en ging daarna met Ton Lutz mee naar het Zuidelijk Toneel Globe in Eindhoven. “Daar kwam ik in een heel katholieke regentenwereld, waar je voor alles toestemming moest vragen. Niet zo vrij als in Amsterdam.” Hij bleef er tot 1970, maar wilde toen wel wat anders: televisie!

Krijn ter Braak met *De televisiemens* (1988), schilderij van Alex van Warmerdam, gebruikt als achterdoek voor het eerste decor van *Zomergasten*

Yara Dekking

Massamedium

Ter Braak: “Erik de Vries deed bij Philips experimenten met kleurentelevisie en had wat toneelschoolleerlingen nodig om enkele scènes (in kleur) te spelen. Ik vond het geweldig en dacht: dit is het! Ik wilde tv gaan maken, een groot publiek bereiken. Een vriend van me wist dat de VPRO mensen zocht en Jan Blokker, destijds eindredacteur van VPRO-tv, regelde dat ik naar de tv-regisseursopleiding van Santbergen ging.” Ter Braak was er op z’n plek. “Het was een erg leuke opleiding, heel goed opgebouwd van eenvoudige stillsprogramma via interviews naar meer ingewikkelde opdrachten. Met Laurens Leeuwenberg samen maakte ik als eindexamenwerkstuk een film over de opening van de

Dali-tentoonstelling in museum Boijmans van Beuningen Rotterdam. Die expositie werd door Dali zelf samen met zijn vrouw Gala geopend. We verzonnen een verhaal over een stel dat naar de opening van de tentoonstelling gaat, en kregen Dali pontificaal voor de camera. Uniek! Later bleek dat het evenement door niemand anders was gefilmd. Boijmans was heel blij met ons werkstuk en het zit er nu in het archief.”

Bij de VPRO voelde Krijn ter Braak zich ook thuis. “Daar gebeurde het! Ik was eerst vooral betrokken bij dramaproducties, later maakte ik ook literaire programma’s, raakte ik betrokken bij documentaires en dacht ik met de centrale redactie mee over het hele tv-beleid.”

“Avondvullende producties leken me de redding van televisie”

Hij maakte bewerkingen van verhalen uit de oudheid van Herodotus, maar regisseerde ook *Herenleed*, het absurdistische programma van Cherry Duyns, Armando en Johnny van Doorn. Zijn toneelachtergrond was daarbij nooit ver weg. *Herenleed* bijvoorbeeld had een eenvoudig en theatraal decor: vaak een zandverstuiving of een schouwburg. In die periode ontstond ook het avondvullende programma *Dertien manieren om iets over het Midden-Oosten te vertellen* (1975) met werk van zeven documentairemakers, voor Ter Braak een inspirerende ervaring.

Zomerseizoen

En toen, eind 1987, rees bij de VPRO de vraag wat de omroep in het zomerseizoen van ’88 zou gaan doen. “Er was gebrek aan geld. Dan kon je natuurlijk programma’s herhalen, maar dat trok weinig publiek. Toen kwam ik met het idee voor *Zomergasten*. Avondvullende producties leken me de redding van televisie.” Zijn idee kende een aantal ‘pijlers’ zoals hij het noemt. *Zomergasten* voldoet bijvoorbeeld aan de klassieke theatrale eenheid van tijd, plaats en handeling. “Twee mensen: de presentator en een gast. Het programma moest live zijn en de hele avond duren. Dat scheelt monteren en maakte het dus goedkoop en spannend. Het moest ervoor zorgen dat mensen thuisbleven om te kijken, dus het moest kunnen concurreren met bijvoorbeeld een avond theater of opera. Ik wilde geen onderbrekingen door reclame, er moesten fragmenten te zien zijn die de gast had gekozen en die hem/haar hadden geïnspireerd of die hun leven of denken een beslissende draai had gegeven. Het enthousiasme van de gast zou het gesprek stuwten en de lange duur van de uitzending rechtvaardigen.” Niet iedereen stond meteen te juichen of zag een legendarisch programma ontstaan, herinnert Ter Braak zich. “Er waren wel twijfels, onder andere bij Roelof Kiers die toen directeur tv was, maar er waren geen andere plannen. En toen zei Kiers dat ik het dan ook zelf maar moest regisseren.”

De scepsis verdween snel. “De eerste uitzending was raak en iedereen was om. We hadden een uitstekende redactie en Peter van Ingen deed het als presentator ook heel goed. Maar het was vooral te danken aan de eerste gast, Pierre Janssen. Die was perfect, een echte verteller en ervaren tv-maker. Ook heel belangrijk was de rol van Erik van Dieren, een schakeltechnicus met wie ik veel heb gewerkt. Hij voelde mij en het programma

Pierre Janssen was de perfecte gast voor de eerste uitzending van *Zomergasten* in 1988. Bekijk deze uitzending terug in de Schatkamer.

Krijn ter Braak en Peter te Nuyl
(boven, rechts) bij de opname van
hoorspel *Het Bureau* in 1997

Beeld & Geluid

oorspronkelijke elementen die *Zomergasten* gaandeweg heeft achtergelaten. “De shots van presentator en gast die naar een fragment kijken. Dat tonen ze niet meer. Zonde, want het benadrukt de persoonlijke relatie die de gast met het fragment heeft.” Ook jammer vindt hij het dat het programma niet meer begint om half acht. “Dat was eerst wel zo en dan kreeg je om acht uur het *NOS Journaal*. Dat liet zien, dat bewees eigenlijk, dat het echt live-TV was en bovendien konden presentator en gast op de inhoud ervan inhaken: heb je dat gezien, wat vind je ervan? Dat gaf een extra impuls aan het gesprek.”

Het succes van *Zomergasten* verklaart hij met name uit de kwaliteit van de redacteuren, de presentatoren en de gasten. “De rol van de redactie is heel belangrijk. Er zit veel werk in de voorbereiding, zoals het achterhalen van de fragmenten die de gasten willen laten zien. Vaak is hun geheugen vertekend, G.B.J. Hiltermann bijvoorbeeld wilde een fragment tonen van een vioolconcert dat hij in een bepaald jaar in Wenen had gezien. Dat bleek uiteindelijk een pianoconcert in Berlijn van twee jaar later geweest te zijn. En je moet flink onderhandelen over fragmenten, de rechten maken het programma tegenwoordig duur. Eén van de redenen waarom het nu wordt wegbezuinigd, dat vind ik wel cynisch. De keuze van de gasten is ook van belang: ze moeten bekend zijn, niet bang voor de camera, iets met tv hebben en je zoekt een evenwicht tussen mannen en vrouwen. De presentator moet het beste uit de gast halen, kunnen aanvoelen wanneer ergens een verhaal in zit. En het gesprek op gang houden, daarin vond ik zelf Adriaan van Dis erg goed. Maar het mag ook soms even stilvallen, dat kan spannend zijn.”

Het Bureau

“Na drie jaar vond ik het eigenlijk wel tijd voor iets anders dan *Zomergasten*, ik vond het soms eigenlijk te groot en te chic geworden. Maar iedereen wilde er juist mee doorgaan vanwege het succes.” Ter Braak, altijd freelancer gebleven, volgde zijn eigen pad, bleef acteren en regisseren, ook bij de NPS. Hij bewerkte onder meer samen met regisseur Peter te Nuyl de romancyclus *Het Bureau* van Voskuil tot een hoorspelserie van 475 afleveringen en speelde er ook de hoofdrol in. “Toen ik *Het Bureau* las, dacht ik meteen: dat kan een hoorspel zijn! Er zitten geweldige dialogen in en het beeldt het kantoorleven heel goed uit. We hadden uitstekend contact met Voskuil, al vertrouwde hij niemand zomaar, ons ook niet, en wilde hij elke aflevering goedkeuren en verbeteren. Dat kon hij trouwens goed, hij had er echt oog voor.”

Inmiddels is Ter Braak 85, maar nog zeer actief. “Ik heb een aantal jaren geleden de mogelijkheden van de digitale wereld ontdekt en het initiatief genomen en de eindredactie gedaan van websites over Multatuli, over mijn oom Menno ter Braak en over E. du Perron.” Aan zijn bekendste creatie, *Zomergasten*, komt dit jaar een eind. Althans, bij de VPRO. “Ik ben nog altijd de rechthebbende. Misschien ga ik er nog wel wat mee doen, daarover denk ik nu na.” Krijn ter Braak is een man van de lange adem.

“Toen ik
Het Bureau
las, dacht
ik meteen:
dat kan een
hoorspel zijn!”

Follow up: Acterende dieren

Dieren die de show stalen

door Arno Weltens & Liselotte Doeswijk

In het voorgaande nummer stond een lijstje met acterende dieren uit de Nederlandse televisiegeschiedenis. Dat waren er niet veel, want dieren zijn meestal figurant. Onbetaald en, oneerbiediger gezegd, als levend rekwisiet. Een onvolledig overzicht van memorabele dierenfiguratie.

Papegaai Sjako uit *Swiebertje* (1955-1975, NCRV)

Naast ezel Nononono was er nog een prominent dier in beeld in *Swiebertje*: de papegaai Sjako in de winkel van Malle Pietje (Piet Ekel). Dat was een eigenwijs dier. Sjako was van een oppasser uit Artis en luisterde vooral naar korte bevelen.

Koe Annie uit *Van je familie moet je 't hebben* (1958-1959, AVRO)

De zwart-wit gevlekte koe Annie werd vermoedelijk aangeleverd door boer Willem Hoogenboom uit Eemnes. Ze liet een grote, dampende vlaai achter op de studiovloer en spetterde ook de jurk van presentatrice Mies Bouwman onder, die zich niet van de wijs liet brengen. Het leverde een vaak gememoreerd televisiefragment op, dat helaas niet bewaard is gebleven.

De cavia's in de *Wie-kent-kwis* (1973-1983, AVRO)

De bak met het parcours was van de V.P.K.V. (de Vaassense Pluimvee- en Konijnenhouders Vereniging). Voorzitter de heer Van Rijssen introduceerde de deelnemende cavia's, er zijn mensen die alle namen nog uit geheugen kunnen opzeggen..

De aap Vrijdag in de *Rudi Carrel Show* (1964, VARA)

De aap Vrijdag bewoonde samen met zeemeermin Esther Ofarim het tropische eiland in de legendarische uitzending van de *Rudi Carrel Show* waar de zangeres te gast was. In het Circustheater van Scheveningen werd daartoe in een groot waterbassin een eiland nagebouwd. De gedresseerde chimpansee was gezien de titelrol afkomstig van het dierenpark Amersfoort.

Herdershond Hertha uit *Dagboek van een herdershond* (1978-1979, KRO)

Hertha was de Duitse herder van kapelaan Odekerke (Jo de Meyere) in *Dagboek van een herdershond*. Basis voor deze televisieserie was de trilogie *Kroniek eener parochie* van priester Jacques Schreurs. De televisieserie werd bewerkt en geregisseerd door Willy van Hemert.

De goudvis van *Voor de vuist weg* (1963-1979, AVRO)

De goudvis, oorspronkelijk afkomstig uit China, van presentator Willem Ó Duys in *Voor de vuist weg*. De vis in de ronde glazen kom op de presentatietafel werd een icoon. Het idee was afkomstig van regisseur Bob Rooyens. De rekwisietenafdeling van de NOS heeft in de loop van de jaren van dit praatprogramma menig goudvis moeten leveren.

Teefje Trudie uit *Theo & Thea* (1985-1989, VPRO)

Zonder haar werkbrauwen werd ze niet herkend. Trudie was onderdeel van het duo Theo en Thea en speelde onder andere ook in *De Ontmaskering van het Tenenkaasimperium* en *Kreatief met kurk*. Toen ze in 1998 stierf zond de VPRO een documentaire over haar uit.

Meer memorabele voorbeelden inclusief links naar de Schatkamer vind je hier: [Recordermagazine.nl/dieren](https://recordermagazine.nl/dieren)

Beeld & Geluid

Grietje Hoogland

TEKENEN VOOR TELEVISIE

Dit voorjaar promoveerde Grietje Hoogland aan de Universiteit van Amsterdam op een onderzoek naar illustratie en animatie in jeugdprogramma's op de Nederlandse televisie in de periode 1951-1996 (NTS-NOS-NOB). Baanbrekend, want niemand heeft eerder zo'n wetenschappelijk onderzoek gedaan, al zijn miljoenen kinderen in die jaren met deze programma's opgegroeid. Ze bekeek meer dan 600 uitzendingen en onderdelen van programma's, die ze eerst zelf moest verzamelen.

door Bas Nieuwenhuijsen

Elke onderzoeker moet afbakenen: wat onderzoek je precies en welke vraag staat centraal? Hoogland wilde een nieuw onderzoeksterrein aansnijden (illustratie en animatie in Nederlandse jeugd-tv), maar moest zich dus ook beperken. Haar onderzoek betreft alleen Nederlandse producties in de periode waarin de televisie het domein was van de publieke omroepen. Bovendien bekeek ze vooral hoe illustratie en animatie voor tv zich ontwikkelden in relatie tot andere media en de culturele omgeving waarin de producties tot stand kwamen. “Je kunt naar veel meer perspectieven kijken natuurlijk,” zegt ze volmondig. Maar ook zij kon nou eenmaal niet alles onderzoeken.

Om te beginnen zocht ze het materiaal bij elkaar. “Ik heb eindeloos door het archief van Beeld & Geluid

Grietje Hoogland

zitten spitten. Uit de eerste tijd van de tv, de jaren 1950-1960 is niet veel bewaard, want toen leefde het bewustzijn dat het de moeite waard was om items te archiveren veel minder.” Het was al niet eenvoudig om te achterhalen wat er destijds werd uitgezonden. “Ik heb heel veel omroepgidsen doorgenomen.” En er waren menselijke bronnen, zoals de tekenaars die aan al die programma's meewerkten. “Mijn interesse voor het onderwerp was al gewekt toen ik nog studeerde dankzij Saskia de Bodt, bijzonder hoogleraar illustratie aan de Universiteit van Amsterdam. Zij bracht me ook in contact met illustrator Henk Vermolen en via hem leerde ik weer andere tekenaars kennen.” Uiteindelijk bouwde ze een database op van meer dan 600 programma's en onderdelen daarvan.

Ordering

Hoe krijg je vat op zo'n grote verzameling? Hoogland: “Ik heb het eerst chronologisch geordend. Dan zie je een vrij duidelijke historische lijn, die gaat van illustratie naar steeds meer animatie, al blijft illustratie, dus stilstaande tekeningen in beeld, de hele periode door belangrijk. Die chronologische ordening maakt het ook mogelijk om bijvoorbeeld een tekenaar te volgen, of een omroep: wie maakt wat voor werk voor welke omroep?” Daarnaast ontwikkelde Hoogland een eigen matrix om het materiaal te duiden en te rangschikken. “De programma's en items staan niet volledig op zichzelf, je moet ze ook bekijken in relatie tot bijvoorbeeld andere media en culturele uitingen. Er is bijvoorbeeld duidelijk een link met boekillustraties, zowel technisch als stilistisch. Op de verschillende culturele terreinen bestaan allemaal categorisaties om werken in te delen, maar die zijn allemaal anders. Dat maakt het moeilijk om ze te gebruiken als je illustraties en animaties voor televisie wilt vergelijken met andere werken. Om er toch eenheid in te brengen, heb ik een nieuwe matrix gemaakt om het materiaal op te plotten. Een stelsel met twee assen, die vier kwadranten opleveren. Op de ene as zet ik de mate van visuele uit: is het beeld leidend of de tekst. Op de andere de mate van immersiviteit: wordt de kijker in het verhaal gezogen of is vooral de vorm van de illustratie of animatie belangrijk. Door het materiaal in deze matrix te plotten, zie je hoe die aspecten samenvallen.”

Hoge cultuur

Uit haar onderzoek blijkt dat bij de start van televisie in het begin van de jaren 50 jeugdprogramma's vooral hooggestemd waren. “Hoge cultuur was zeer belangrijk, televisie moest mensen verheffen. Jeugdprogramma's waren educatief en moralistisch, kinderen moesten iets leren ervan. Later is dat losgelaten en zie je dat er anders naar kinderen werd gekeken. Ze mochten ondeugend of rebels zijn, er was meer ruimte voor de eigen ontwikkeling, voor autonomie.” De nadruk op hoge cultuur in het begin verklaart volgens Hoogland ook mede de grote invloed van boekillustraties op de tekeningen die voor tv werden gemaakt. Maar ook andere factoren speelden daarin een rol. “Er was geen

vakopleiding voor tekenen voor tv, wel een traditie van boekillustratie. De tekenaars die voor de NTS werkten, waren heel veelzijdig, maar kwamen uit die traditie en zetten die voor televisie voort. Dat illustratie zo sterk was, kwam ook doordat er hier geen grote filmstudio's waren, zoals in Hollywood. Er waren wel studio's die animaties konden maken, zoals die van Geesink en Toonder, maar die konden geen grote producties maken en liepen tegen de jaren 70 af. Dat er nauwelijks animaties werden gemaakt, vind ik trouwens geen stap terug. De Nederlandse illustraties zijn van zeer hoge kwaliteit.”

De eisen van televisie

Ook een rol van betekenis speelden de specifieke eisen waaraan werk voor tv moet voldoen en de beschikbare middelen. Hoogland: “Ze moesten in het begin rekening houden met het zwartwit beeld, sommige kleuren zijn dan nauwelijks van elkaar te onderscheiden. En met het beeldformaat

Arie Teunissen

Hans de Cocq / Beeld & Geluid

Beeld & Geluid

Beeld & Geluid

Beeld & Geluid

Enkele van de 600 onderzochte programma's. V.b.n.b.: werk van Arie Teunissen (*De film van Ome Willem*, VARA 1974-1989), Hans de Cocq (*Open en bloot*, VARA 1974), Henk Vermolen (*Donderslag: Het griezeldomein*, AVRO 1989), Henk Vermolen (*Kleine Isar*, NCRV 1980-1981), Hans Wessels en Marcus Vlaar (*Purno de Purno*, VPRO, 1989-1995)

natuurlijk en de korte tijd die een tekening te zien is: het beeld moet meteen duidelijk zijn. Bovendien moest alles snel gemaakt worden.” De beschikbare budgetten hadden ook invloed. “Tijd is geld. Het kost veel meer tijd om een tekenfilmpje dan een illustratie te maken. De NTS kwam altijd mensen en middelen tekort, onder meer doordat het aantal uitzendingen groeide, net als het publiek dat moest worden bediend. De tekenaars werkten niet alleen voor jeugdprogramma’s maar moesten iets voor elk genre kunnen maken en bijvoorbeeld ook titelrollen en weerkaarten. In die begintijd komen dan ook ontwerpers ziek thuis te zitten, doordat ze werden overvraagd. Pas in de jaren 70 en 80 komt er meer geld beschikbaar en kan er ook meer. Dat is echt de bloeitijd voor illustratie en animatie geweest.”

Vrijheid

Opvallend is dat de tekenaars, die altijd in opdracht van een omroep werkten, veel artistieke vrijheid genoten. “Monaa van Vlijmen bijvoorbeeld legde de titelrolmachine op z’n kant, waardoor haar tekening heel anders langs de camera loopt. De tekenaars waren echt een team. Ze hadden allemaal een eigen stijl en werden soms persoonlijk gevraagd, maar ze verdeelden de opdrachten meestal onderling. Stilistisch namen ze ook soms dingen van elkaar over. Op een gegeven moment gaat er een kindergen tekenen met wimpers rondom, zodat ze op zonnetjes lijken, en dat gaan anderen dan ook doen. Henk Vermolen vind ik zelf heel speciaal. Hij tekende dromerig, sprookjesachtig, maar ook weleens donker, somber. Maar wel móóí zwaarmoedig.”

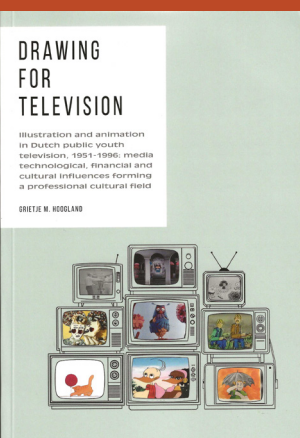
Hoogland laat haar onderzoek eindigen bij de opkomst van commerciële televisie in Nederland. Bij de oprichting van het NOB, een verzelfstandigde afsplitsing van de NOS, in 1988 veranderde er veel. “De tekenaars moesten ineens commercieel gaan denken, ideeën pitchen en concurreren. Voor de groep vijftigers was die omslag moeilijk.” De ‘oude’ generatie vertrok en er kwamen nieuwe, jongere makers voor in de plaats. “Die hadden wel een speciale vakopleiding gehad, hadden geleerd animaties te maken en namen een nieuwe toolbox mee.” Ze maakten onder meer computeranimaties, zoals *Purno de Purno* (VPRO). Hoogland: “Dat maakten ze op een Amiga computer met een palet van 32 kleuren, dat vonden ze leuk. De esthetiek van een spel zoals *Super Mario* zeg maar. Maar er werden ook nog steeds illustraties gemaakt. Misschien deels om praktische redenen en deels doordat de traditie zo sterk was.”

Uiteindelijk ontwikkelde het maken van illustraties en animaties voor televisie zich tot een nieuw, apart vakgebied. Daarmee is ook een zelfstandig onderzoeksterrein ontstaan, dat Hoogland nu als eerste

heeft onderzocht. Er zijn nog veel aspecten die nader belicht kunnen worden, vindt ze. “Wat kinderen zelf van de programma’s vonden bijvoorbeeld, al had je daarvoor eigenlijk kinderen in die tijd moeten ondervragen. Zelf zou ik meer willen kijken naar onder meer poppenprogramma’s en jeugdradio, en de relatie tot programma’s in ons omringende landen. Ik denk dat de Nederlandse traditie van illustratie vrij uniek is, de BBC bijvoorbeeld kwam al gauw met animaties. De database die ik heb opgebouwd is goed te gebruiken door andere onderzoekers. De matrix die ik voor dit onderzoek heb ontwikkeld, is denk ik specifiek voor de Nederlandse televisie. Maar het systeem zou je, met andere assen, wel voor andere onderzoeken kunnen gebruiken.”

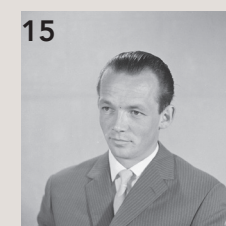
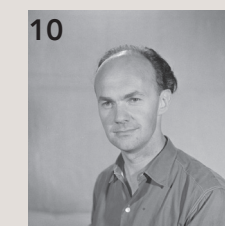
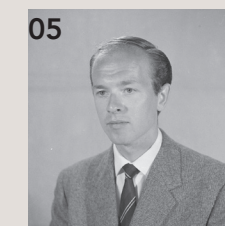
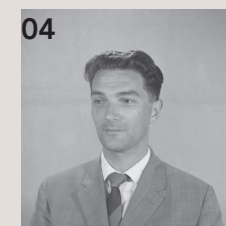
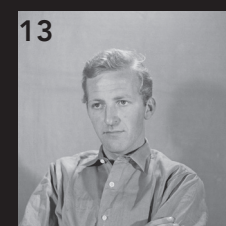
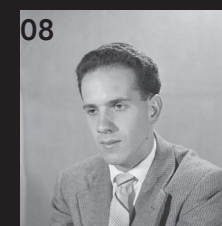

Beluister het interview met Grietje Hoogland via de QR-code of de link. Daar vind je ook de link naar de UvA waar het proefschrift te downloaden is. recordermagazine.nl/tekenen-rtv

“HENK VERMOLEN
TEKENDE DROMERIG,
SPROOKJESCHTIG, MAAR
OOK WELEENS DONKER,
SOMBER”

Fotorubriek

Recorder nummer 10 lag nog vers op de mat, toen de eerste reacties binnenstroomden. Meerdere lezers meldden dat de heer op foto 4 natuurlijk Walter van der Kamp was, en niet Wim Bary.

Magda Langenberg reageerde namens haar echtgenoot Pete van der Kleut die zichzelf terugzag op foto 10. “Hij was eind jaren 50, begin jaren 60, samen met Thomas Leeftang, een van de eerste filmtechnici die, voorzien van een officiële licentie via de Nederlandse Bioscoop Bond, speelfilms op 35mm film mochten uitzenden. Gezien zijn leeftijd – hij pas nog maar net 18 jaar – mocht hij sommige films eigenlijk niet eens zien!”

Mieke Greve-Hanegraaf (91) herkende zichzelf op foto 11: “Ik ben in 1960 als regie-assistente (toen *scriptgirl*) bij de KRO begonnen en heb als zodanig in die tijd een televisie-leerschool gehad! Getrouwd met cameraman Henny Greve en na de geboortes van twee zonen gestopt bij KRO. Ik had veel tv- en studiokennis opgedaan en ben gaan freelancen; eindregie van tv-avonden bij verschillende omroepen, SchoolTV-uitzendingen en studioregie (sport). In 1980-1990 was ik weer in vaste dienst bij NOS als studioregisseur bij het *NOS Journaal*.”

In een nieuwe lichting komen we bij de NTS'ers uit de pionierstijd. Op foto 16 een bekend gezicht van eerder in dit nummer: Fred Benavente. Hij begon in 1955 als cameraman, werd vervolgens belichter en regisseur. Maar u ziet vast en zeker meer bekende gezichten! Mail naar redactie@recordermagazine.nl. Zie ook het complete overzicht op: recordermagazine.nl/nts-medewerkers.

'Vergeten is de prijs van geleefd hebben'

Hella Liefthing, voorzitter van VGOmedia, geeft haar mening over pensioen en anderen zaken

In hotel Van der Werff op Schiermonnikoog heeft de tijd stilgestaan*). De goede locatie voor een ontmoeting met professor Douwe Draaisma, de man die van het geheugen geen medisch dossier maakte, maar een menselijke biografie.

Psycholoog en filosoof Draaisma weet als geen ander dat vergeten geen fout in het systeem is, maar onderdeel is van het systeem. In zijn boeken beschrijft hij hoe herinneringen niet worden opgeslagen als dossiers in een archiefkast, maar als verhalen die telkens opnieuw worden herschreven. Het geheugen liegt,

poetst op, schraapt details en bewaart dat ene liedje uit 1964, terwijl de pincode van gisteren spoorloos verdwijnt. Ouderen herkennen elkaar tegenwoordig niet meer aan hun gezicht, maar aan hun zoekgedrag. Iedereen zoekt iets: een bril, een naam, een woord dat op het puntje van de tong ligt alsof het daar belastingvrij mag overwinteren.

En toch is het geheugenverlies van de ouderdom iets totaal anders dan dementie, benadrukt Draaisma. Vergeetachtigheid hoort bij slijtage; dementie is ontwrichting. Het verschil tussen "Waar heb ik mijn sleutels gelaten?" en "Waarvoor dienen sleutels eigenlijk?"

Intussen verkoopt de markt hoop per potje. Er zijn hersentrainingen, apps, supplementen, Sudoku-evangelisten en Silicon Valley-bro's die geloven dat ons brein een soort verouderde smarthone is die met de juiste update weer soepel draait. Alsof Alzheimer een softwarefout is en geen tragedie van vlees en zenuwcellen.

Draaisma is daar opvallend nuchter over. De zoektocht naar remedies tegen dementie heeft miljarden verslonden en bitter weinig opgeleverd. Dementie confronteert ons met iets waarvoor onze samenleving geen geduld meer hebben: aftakeling zonder oplossing. We leven in een tijdperk waarin bijna alles maakbaar moet zijn. Spieren kunnen worden opgepompt, rimpels gladgespoten, stemmingen gereguleerd en aandacht verkocht per abonnement. Alleen het geheugen laat zich niet fiksen.

Intussen maakt de samenleving er vooral haastwerk van. Ouderen moeten langer thuis wonen, digitaal vaardig blijven, QR-codes begrijpen en hun DigiD onthouden. Alsof iemand die moeite heeft met de datum ineens wél probleemloos een tweestapsverificatie zou uitvoeren. De bureaucratie vertrouwt meer op wachtwoorden dan op wijsheid.

Draaisma begrijpt iets wat Den Haag en de zorgindustrie niet willen begrijpen: vergeten is geen storing aan de rand van het leven, maar de prijs van geleefd hebben. Een jong brein onthoudt omdat het nog leeg is. Een oud brein vergeet omdat het vol zit. Een mens is meer dan de optelsom van perfect opgeslagen informatie. Herinneringen leven ook buiten het hoofd: in anderen, in verhalen, in plekken, in gewoontes. Dat is geen nostalgie. Dat is gezamenlijk geheugenonderhoud.

*) VGOmedia organiseerde in de week na Pinksteren voor belangstellende leden een trip naar Schiermonnikoog met een voordracht van prof. dr Douwe Draaisma.

Informatie voor leden van de Vereniging van gepensioneerde medewerkers van media- en aanverwante organisaties

VGO

Bestuur: Voorzitter: Hella Liefthing, Vice voorzitter: Anton de Bekker, Secretaris: Hans Hoole, Penningmeester: Anneke Lazar, Lid: Nico Haasbroek

Adres: Geversstraat 89, 2341 GD Oegstgeest, secretaris@vgomedia.nl

Website: www.vgomedia.nl

Ledenadministratie: ledenadministratie@vgomedia.nl

Douwe Draaisma (rechts) op Schiermonnikoog (zie Zijlijnen) in gesprek met een clubje senioren over het bejaarde geheugen, en hoe het komt dat het leven sneller gaat als je ouder wordt. Meer over zijn werk vind je hier: <https://douwedraaisma.nl/nl/books>. Links op de foto bestuurslid Nico Haasbroek die de bijeenkomst organiseerde.

Theater 2 van Beeld & Geluid was, zoals steeds, plaats van bijeenkomst

Bas Agterberg van Beeld & Geluid vertelde over de actie Heel Holland zoekt

Algemene Vergadering 22 april

'Pensioen straks fors omhoog'

Wie aanwezig was op de Algemene Vergadering van VGOmedia op 22 april bij Beeld & Geluid, kreeg een plezierige boodschap te horen. André Snellen, voorzitter van pensioenfonds PNO Media, vertelde dat op 1 januari 2027, bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel, de pensioenen fors omhoog zullen gaan.

De gepensioneerden krijgen in november een eerste berekening van hun nieuwe pensioen; in het tweede kwartaal volgt een definitieve. De transitie gaat, aldus Snellen, niet zonder slag of stoot: het IT-systeem van PNO Media was niet geschikt voor het nieuwe pensioen, en dus moest er een heel nieuw systeem komen. Snellen: "Het heeft tonnen gekost". *)

Bestuur

De vergadering herbenoemde Hans Hoole als secretaris in het bestuur. Bestuurslid Ger Dekkers was aftredend en stelde zich niet herkies-

baar. Penningmeester Anneke Lazar kreeg van de kascontrolecommissie complimenten voor de manier waarop zij de financiën beheert. Jammer dat met name de portokosten van Recorder zwaar op de begroting drukken.

75 jaar televisie

Pensioenskundige Henk Bets legde de vergadering haarfijn uit wat de mogelijkheden waren om ons nieuwe pensioen beter aan te passen aan de inflatie. Hij brengt daarover een advies uit aan Sociale Zaken.

Conservator Bas Agterberg van Beeld en Geluid gaf een voorschot op 75 jaar tv dit najaar: vanaf september staan bij B&G 75 werkende tv's opgesteld, met programma's uit elk van die 75 jaren.

Willem Hekhuis

*) Alle informatie over het nieuwe pensioen is te vinden op de website www.pnomedia.nl/nieuwpensioen (of via de QR-code).

Uit het bestuur

Na 23 jaar:

Contributie omhoog?

Lopend punt in de bestuursvergaderingen is de overgang naar een nieuwe externe webmaster. Daar is inmiddels een contract mee afgesloten. We hebben er alle vertrouwen in. Dat hangt nauw samen met het andere vaste agendapunt: de toekomst van Recorder. We blijven bezorgd over het beslag van het blad op onze begroting en we moeten in augustus een gekwalificeerd besluit nemen om ons al dan niet nog eens twee jaar tot de samenwerking te verplichten. Om het niveau van de kosten beheersbaar te houden, zou de uitgave van het blad dan wel volledig digitaal dienen te zijn. Ook de kascommissie heeft zorg uitgesproken over de kosten. We besluiten om de ALV in het najaar een voorstel voor te leggen om de contributie te verhogen. Na 23 jaar zonder verhoging is dat niet zo'n vreemde gedachte.

Uit het Verantwoordingsorgaan

Positief oordeel

Foto: Jan Jong

Veel vergaderingen in de afgelopen tijd, zowel fysiek als digitaal. Het oordeel over het gevoerde beleid in 2025 door het bestuur nam van alle commissies veel tijd, er was veel tekst, en die moest gecomprimeerd worden. Het concept-jaarverslag van

het bestuur was en is een goed handvat voor een ieder om mee aan de gang te gaan. Ook de ambtelijk secretaris had zijn inbreng door op een rijtje te zetten waarover het bestuur advies aan het VO had gevraagd, maar ook een overzicht van de onderwerpen die het VO met het bestuur had besproken. Ook de verslagen van de actuaris en de accountant waren onderwerp

van gesprek.

Een concept-oordeel ging na een aantal besprekingen naar het bestuur voor een eerste reactie. Vervolgens hebben VO en bestuur elkaar getroffen in een overleg buitenshuis, om de puntjes op de I te zetten en is door het VO zijn definitief (positief) oordeel uitgebracht. Dit wordt opgenomen in het jaarverslag van het bestuur en zal spoedig op de website van PNOmedia worden gepubliceerd. Het is in zijn totaal zeer lezenswaardig, zeker als u wat meer wilt weten over het hoe en wat binnen het pensioenfonds (Zie: <https://pnomedia.nl/downloads/jaarverslagen>)

Eind mei is het VO op een tweedaagse opleiding geweest, in verband met de nieuwe Wet Toekomst Pensioenen, meer nog wat in de toekomst de functie van het Verantwoordingsorgaan is. Buitenshuis, met overnachting, en een zogenaamde bonte avond - wie dat ook bedacht mag hebben.

Het ga u en ons allen goed deze zomer.

Waarvan akte

Ynskje van den Brakel Visser

De vorige bijeenkomst, met de ontwerpers, was druk bezocht

Kennisnetwerk organiseert bijeenkomst over de omslag: de intrede van de commercialisering

Het Kennisnetwerk, de inmiddels fameuze samenwerking van VGOMedia en Beeld & Geluid heeft een nieuwe bijeenkomst in de planning.

Na succesvolle bijeenkomsten met de productie- en regie-assistenten, de lichttechnici, de afdeling grafiek en decor en operationele medewerkers, is bijeenkomst vijf in de maak. Terwijl we het 75-jarig jubileum van de televisie vieren, richten wij ons nu op medewerkers die de omslag naar de commercialisering hebben meegemaakt in de jaren 80.

Dat was de tijd dat de budgetten de dienst gingen uitmaken. De tijd dat de producenten de inhoud gingen bepalen en niet langer de registrateurs. Vooral het werk van programmamakers, medewerkers van productiebureaus en accountmanagers zou ingrijpend veranderen.

Het is een mooie gelegenheid om de ervaringen van die periode met elkaar te delen en na afloop collega's van "toen" weer te ontmoeten en bij te praten. De bijeenkomst is als altijd open voor leden niet-leden.

Nadere details over het programma volgen nog maar noteer vast: vrijdag 25 september van 14.00-17.30 bij Beeld & Geluid.

Aanmeldingen graag via de site: www.vgomedia.nl

Welkom

Nieuwe leden

J.P. de Boer, Koarnjum (NOB) - mw. J.M.G. Dooren, Naarden - mw. G. den Hollander, Gouda (RNW) - J. Kappers, Baarn (Parkpost) - P.W. Koster, Leersum (NEP) - C.A.M. Nieuwendijk, Oudemolen (Dr) (NEP) - T. Postma, Nunspeet (EMG-NL) - G.A. Roelofs, Bussum (NEP ENG) - mw. J.M. Schoonhoven- Hoogstraaten, Hilversum - R.P. Versteeg, Hilversum (Reg. Omr. N-Holland) - H. Wierenga, Apeldoorn (NOS)

Overleden leden

Februari

20: R.B. Barendregt (28-1-1948 ANP) - 22: A. Bakker (16-12-1942 KRO) - 26: mw. C.M. Tig-geloove-Beukman (25-1-1935 VARA) - 28: H. Bijlholt (15-8-1943 MCO).

Maart

3: Mm. C.C.F. Bosch-Wentink (8-12-1936 TELE-AC NOT) - 9: mw. A. Bollongino-van Horssen (22-11-1927); mw. M.G.J.H. Wijnekus-Visser (27-2-1944 RNWO) - 17: mw. A.J. Smit-de Vlaming (25-11-1938 NOS) - 30: R.E. de Man (12-6-1945).

April

3: W. Duijkers (22-3-1941 NOB) - 5: mw. A. Schallies-de Jong (21-9-1937) - 12: C.H. Jenner (22-1-1946 NOB) - 19: J.M. Donkers (15-6-1943 VPRO) - 22: T.A.H. Leijen (28-4-1940 NOB).

Muziek schatten

Elzard Kuhlman

Hij moet in de jaren 30 meerdere malen per dag op de radio zijn geweest, maar we weten verrassend weinig van hem. Er zijn geen opnamen meer en er is nauwelijks biografische informatie te vinden. Wel is er een stapel van 140 handgeschreven stukken bladmuziek in de Muziekschatten-collectie. Wie was Elzard Kuhlman?

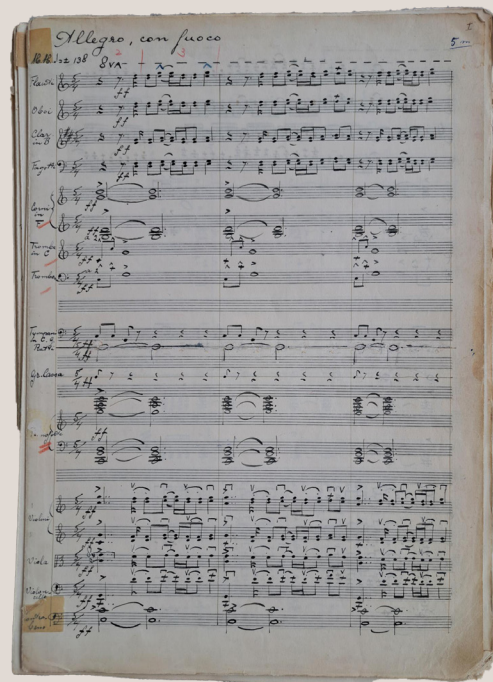
door Jan Jaap Kassies

In de jaren 30 en 40 is het een zeer bekende naam geweest, maar daarna is het stil rondom componist, arrangeur en orkestleider Elzard Kuhlman. Zijn stukken worden niet meer opgevoerd en het lijkt wel of hij van de aardbodem verdwijnt. Gelukkig zijn er goede digitale bronnen, zoals Delpher, waar toch nog het een en ander aan biografische informatie naar boven komt. Kuhlman is op 6 januari 1904 geboren in Groningen en wordt violist bij de Groninger Orkest-Vereniging, om zich daarna toe te leggen op de piano.

Na het bezoek van het orkest van Paul Whiteman aan Nederland, raakt Kuhlman geïnspireerd en schrijft hij zijn eerste stukken, waaronder *Syncopated music* en nog een ander jazzconcert voor Radio Brussel. Hij legt contact met Ray Noble en vertrekt naar Engeland waar hij songs schrijft voor de Variety Shows van de BBC.

Terug in Nederland gaat hij kwintet de Song Singers begeleiden waardoor hij in contact komt met de AVRO. Vanaf 1938 leidt Kuhlman bij deze omroep twee orkesten: het Vaudeville Orkest, dat vooral operetterepertoire speelt, en het Amusementsorkest, dat een uitgebreide bezetting kent met strijkers en blazers, van wie een groot deel actief is geweest in het opgeheven orkest van Kovacs Lajos.

Na de Duitse invasie op 10 mei 1940 nemen de bezetters de controle over de radio over. Kuhlman's Amusementsorkest blijft maandelijks op

Muziekschatten.nl

de radio te horen onder de naam Elzard's Cepheiden met een operetteprogramma. In 1941 wordt Kuhlman lid van de NSB; zijn AVRO-Amusementsorkest is vrijwel integraal door de Nederlandsche Omroep (NO) overgenomen en heet voortaan het Groot Amusementsorkest.

Na 5 september 1944, Dolle Dinsdag, breekt paniek uit onder Duitsers en NSB'ers. Zij vluchten in groten getale richting de oostgrens. Onder hen bevindt zich ook Elzard Kuhlman. Hij komt in Potsdam terecht, waar hij net als enkele andere voormalige NO-medewerkers tot het einde van de oorlog voor de Reichs-Rundfunk-Gesellschaft komt te werken.

Na de Tweede Wereldoorlog krijgen NSB'ers niet de kans zich te ver-

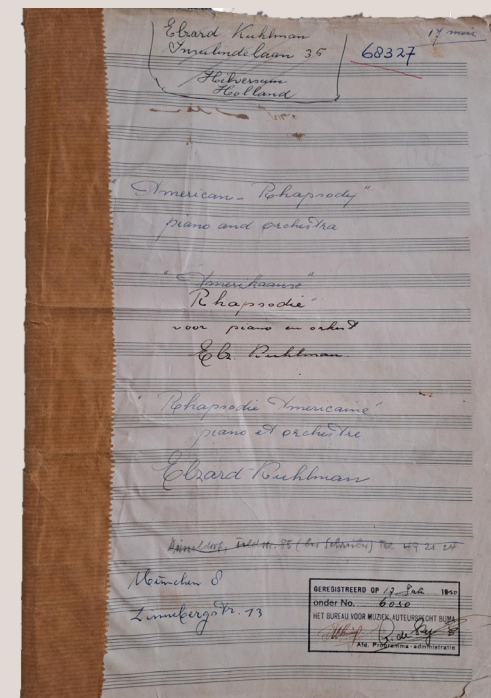
antwoorden voor de Commissie Zuivering Radio-Omroeppersoneel en worden ze bij voorbaat ontslagen. Kuhlman krijgt in de zomer van 1946 een proces, dat de pers met belangstelling volgt. *De Waarheid* schetst Kuhlman's verdediging: "Het sociale programma van de NSB trok hem aan en verder was hij een groot voorstander van één nationale omroep, die beter functioneerde dan de vier omroepen afzonderlijk." Het mag niet baten, Kuhlman vertrekt kort na zijn veroordeling naar West-Duitsland.

In januari 1949 doen de landelijke bladen verslag van de *come-back* van Kuhlman bij de AVRO-radio met een nieuw muziekensemble genaamd Selecta. Per 12 augustus 1950 wordt hem rechtsherstel verleend.

De *come-back* lijkt van korte duur te zijn geweest, want in de Frans krant *Le Soir* (26 september 1950) lezen we dat Kuhlman en zijn echtgenote op 2 augustus 1950 uit Hilversum zijn vertrokken voor een wereldreis op de fiets. Het doel is via Frankrijk naar Tanger, Zuid-Afrika te bezoeken en uiteindelijk willen ze ook naar Amerika.

Het volgende teken van leven volgt in 1955 in een bericht in *De Telegraaf* (14 december). Daaruit blijkt waar Kuhlman de voorafgaande jaren zoal actief is geweest: hij werkte vijf jaar als dirigent-componist en pianist voor Radio Maroc in Rabat en Radio Algérie in Algiers. Kuhlman speelt zijn composities verder onder meer voor Radio Lyon en Marseille, voor Radio Barcelona en Radio Espanol en in Tanger voor Radio International. Ook is hij als tweede dirigent werkzaam voor de

De handgeschreven werken van Kuhlman uit bladmuziekcollectie hebben vele omzwervingen doorstaan, ze bevatten aantekeningen over uitvoeringen of een van de vele adressen waar Kuhlman na de oorlog verbleef.

Muziekschatten.nl

Bibliothèque nationale de France / Gallica

Opera in Constantine (Algerije). De daar sinds november '54 heersende onrust maakt een einde aan zijn werkzaamheden en sinds korte tijd is hij terug in Nederland, zo lezen we.

De handgeschreven muziek heeft de vele omzwervingen goed doorstaan. Op een aantal van de handgeschreven titels in de Muziekschatten-collectie zijn data genoteerd van concerten die Kuhlman met eigen werken gaf: naast bovenvermelde ook onder andere in Parijs (april 1952), Hilversum (december 1955) en Keulen (mei 1958).

Over de periode daarna is weinig informatie te vinden. Het laatste bekende feit met betrekking tot Elzard Kuhlman is dat hij de muziek componeerde voor de Duitse documentairefilm *An den vier Enden der Welt* (1961). De bladmuziek van een fragment daaruit, de *Piloten-Song*, bevindt zich ook in de Muziekschatten-collectie. Op het omslag is een adres in München vermeld.

Er is zo een en ander ontdekt, maar er blijven nog wat lacunes in de biografie van deze man, die in de begintijd van de omroep in Hilversum grote bekendheid genoot en vervolgens zijn heil elders zocht.

- Bronnen:
- Bas Tukker: Dolf van der Linden - de vader van het Metropole Orkest (Hilversum, 2015)
 - Ad Maatjens: Populaire muziek op de radio 1919-1941 (1996)
 - Dick Verkijk: Radio Hilversum 1940-1945 (Amsterdam, 1974)

Met dank aan Hella Liefthing voor haar research

De 140 titels van Elzard Kuhlman in de omroepbladmuziekcollectie, waarvan 100 digitaal, zijn te vinden op [Muziekschatten.nl](https://muziekschatten.nl) en via de QR-code.

HENK TERLINGEN & DE PAUL MEIER SHOW

Bert Spaak en Mart Smeets eren Henk Terlingen als de beste presentator die Nederland ooit heeft gehad. Dick Klees haalt herinneringen met hen op aan de onnavolgbare presentator en de legendarische *Paul Meier Show*.

door Dick Klees

Het lampje brandt. De microfoons zijn net opgesteld. In Hilversum voor de neuzen van Bert Spaak en mij, en bij Mart Smeets thuis. We zijn klaar voor een driegesprek over de man die door miljoenen Nederlanders ‘Apollo Henkie’ werd genoemd, omdat hij in 1969 op televisie de maanlanding versloeg. De man die bij de KRO Hullekie Dullekie heette toen hij daar in 1966 een ironische diskjockey was en een plaatje uitbracht onder dat pseudoniem. Terlingen was volgens Mart al een lopend standbeeld toen hij als nieuweling binnenkwam bij NOS *Studio Sport*: “Henk is de beste presentator die er in Nederland ooit is geweest,” Bert beaamt het zonder aarzeling.

Kauwgom

Mart vertelt over zijn eerste jaren bij de omroep. Hoe hij als jongmaatje binnenkwam om bij *Studio Sport* jongmaatjesdingen te mogen doen onder de strenge hand van Bob Spaak, Berts vader en hoofd van NOS *Sport*. En hoe Henk daar het bekende format diende. “Europacup finale van Ajax tegen Panathinaikos,” herinnert Mart zich. “Toen bestond Henk het om na de wedstrijd met kauwgom in zijn mond Ajax-spelers te interviewen.” Het ontging zijn chef niet. Twee dagen later werd Henk bij Bob Spaak geroepen: “Jongen, kan je even bij me komen.” Mart imiteert het. Iedereen die dit verzoek van de chef hoorde, voelde het in zijn donder. Henk werd vervolgens flink op zijn nummer gezet, omdat hij ordinair kauwgom had staan kauwen tijdens een interview. Bert voegt daaraan toe dat zijn vader Henk als presentator en mens koesterde. “Meerdere malen reed mijn vader ’s avonds laat naar Amsterdam omdat Henk problemen had en vaak heeft hij hem verdedigd bij de baas van de NOS, die geen vriend van Henk en van mijn vader was.”

Sapporo Stamper

De toen beroemde Bob Spaak was in 1958 aanwezig bij het Europees kampioenschap honkbal. De vader van Mart was daar medesponsor en bestuurslid. Zonen Bert en Mart kwamen daar ook, zonder dat zij wisten later te gaan samenwerken. In 1972 werkte Mart mee aan de radio-uitzendingen van de Olympische Winterspelen in Sapporo. Mart weet nog dat Bert als regisseur van de nachtelijke radio-uitzendingen een rang hoger was dan hij, die als leerling nieuwsberichten moest uittikken en bij presentator Terlingen brengen. “De Sapporo-uitzendingen werden een feest,” weet Mart, “onder andere omdat ze tegen zeven uur ’s ochtends steevast eindigden met de NOS Sapporo Stamper. Dit was het liedje *Schijt aan de burens* van Frans Halsema, een persiflage op de schuine meezingers van Johnny Hoes op

tekst van Michel van der Plas uit de tijd van het legendarische KRO-programma *Cursief*. Telkens als dit nummer werd gespeeld, riep Henk de luisteraars op om het volume op te draaien tot het maximum. Na de uitzending wachtten in café Tolhuis de vroegste borrels van de dag.”

Bert Spaak: “Dankzij presentator Henk Terlingen werden de NOS-Sapporonachten een feest om te maken en om naar te luisteren. Ik weet niet meer of deze uitzendingen een bron van inspiratie waren voor de geweldige radiomaker Kees Buurman, maar niet lang daarna begonnen we met de *Paul Meier Show*.”

Paul Meier

Bert Spaak was regisseur van de *Paul Meier Show*, “Het allerbeste radio-programma dat ooit in Nederland is gemaakt,” zegt hij, “al voeg ik daar onmiddellijk aan toe dat ik niet alle radioprogramma’s gehoord heb.” De show heette zo naar een echte Paul Meier, een vriend van Henk uit café City Corner in Amsterdam. De man werkte voor Fin-nair en wist volgens Mart ‘alles’. “Van geografie tot jazzmuziek tot mooie vrouwen. Hij was echter geen presentator. De luisteraars wisten dat niet. Die hoefden dat ook niet te weten,” vindt Mart.

Bert beschrijft hoe zijn woensdagen met Henk verliepen: “Om twaalf uur overlegden we met Kees Buurman en producer George Tor. Daarna was

bekend wat er die avond speelde, maar er werd nooit een draaiboek gemaakt. De *Paul Meier Show* dankt zijn faam aan het improvisatietalent van Henk. Na ons overleg gingen Henk en ik naar café Spoorzicht in Bussum, voor een beetje biljart en een kop koffie. Daarna kwamen er vaak een borreltje en een biertje bij. En nog maar ’ns een borreltje en een biertje. En weer een bal gehakt en waarom ook niet nog een borreltje en een biertje?”

“Mijn voornaamste taak in Spoorzicht bestond uit twee dingen,” vertelt Bert. “Zorgen dat Henk om zeven uur achter de microfoon zat. “En niet verliezen met biljarten.” Henk kwam in een toestand de studio in waarvan iedereen zou zeggen dat hij echt niet meer mocht autorijden. Maar de manier waarop hij vervolgens het programma presenteerde, de snelheid van geest en woorden, dat alles was ongeëvenaard. “Echt ongelooflijk,” onderstreept Bert. Volgens Mart wuifde Henk dat weg. Hij was op een katholieke school geweest, “Daar kwamen geen hoogbe-gaafden vandaan,” zei hij dan.

Zes meter

“Waarom vinden wij Henk eigenlijk de beste presentator?” werpt Bert op. Volgens Mart waren het zijn briljante invallen. “Vaak in zijn taal-gebruik, maar ook altijd meedenkend met de vorm.” Mart herinnert zich een voorbeeld uit de tijd dat Henk Terlingen de presentator was van *Studio Sport*: “Van wereldkampioen polsstokhoogspringen Sergey Bubka was bekend dat hij iedere sprong steeds met twee centimeter verhoogde, omdat hij wist dat als hij een nieuw wereldrecord sprong, hij 20.000 dollar kreeg van de Internationale Atletiekunie. Steeds maar twee centimeter! Hij had het ook in één keer kunnen doen, in één keer tien centimeter, erbij. Maar dat deed hij niet. Dat had Henk door. Er komt een zondag dat wij beelden krijgen van de sprong van Bubka en die gaat over de zes meter heen, ongehoord. Henk presenteert en krijgt een inval. Hij heeft een ladder laten maken en is op zes meter hoogte in de studio gaan zitten op een richeltje bovenin. De begintune is geweest, Henks gezicht komt close in beeld, het

is een uittrekker en je ziet dan dat hij op zes meter hoogte zit. Kijkers weten eerst niet waarom, maar dan snapt iedereen pas hoe ongelooflijk het is om over zes meter te springen. Dat waren briljante invallen.”

Feest voor luisteraars

Bert Spaak ervoer de uitzendingen van de *Paul Meier Show* als een feest. “De officiële regisseur van de *Paul Meier Show* was Kees Buurman. Maar Kees was niet alleen een vernieuwer, hij kon ook goed delegeren en hield alles in de gaten vanuit de vensterbank, waar hij meestal zat of lag. Ik deed de regie. Dat ging soepel omdat Henk en ik elkaar goed aanvulden en aanvoelden qua geest. Hij bedacht idiote

dingen. Op basis van wat hij als idioot bedacht had, bedachte ik als idioot een next level. Het werd dan iets werkbaars, doordat we alletwee razendsnel waren. Wij gunden elkaar dat mooie idee en we wisten dat niet ieder idee goed ontvangen werd.”

Bert diept nog een voorbeeld op: “Nieuws van negen uur, treinongeluk, Noord-Nederland. Een auto is door een trein geschept. Dus ik roep, leeft die automobilist nog? Die willen we interviewen. George Tor meteen bellen. En een uur later had Henk in de *Paul Meier Show* een gesprek met de man die een uur daarvoor aan de dood ontsnapte, omdat hij nét op tijd uit zijn auto was gesprongen. Dat is journalistiek buiten de lijntjes.” Bert zit vol voorbeelden van de flexibele aanpak in de *Paul Meier Show*. “Op een woensdagavond hadden we schrijver Gerard Reve aan de telefoon. Het gesprek liep zo goed dat het een misdaad zou zijn af te kappen. Maar het tien-uur nieuws stond gepland. Bert overlegde met Kees Buurman over het uitstellen van het nieuws. Dat regelde Kees dan. Op die avond is het nieuws van tien uur om kwart over tien uitgezonden.”

Bert zou dat gesprek graag nog eens terugluisteren, vertrouwt hij ons toe. En in dezelfde adem zegt hij erbij dat hij vreest dat het dan iets minder spannend blijkt dan hij denkt dat het was. Mart en ik knikken, *never ruin a good story with facts*. We laten het maar zo.

Pretenties

Niet alles in de *Paul Meier Show* had pretenties. Mart vertelt over een uitzending waarin Henk hem en Bert naar buiten stuurde met zendapparatuur omdat er nog een item ontbrak. De opdracht was op het gras, rond de redactievilla in Hilversum, een drol te interviewen. “Anderhalve minuut hebben we dat volgehouden,” zegt Mart. Bert begint nu gegeneerd te grinniken. Mart doet het gesprek weer na:

“-pffft?
-ppprrrtssch?
-schwabbs!”

Kinderachtig? Jazeker. Maar ook precies het soort kinderachtigheid waarin de luisteraar zich mogelijk herkende.

Nadat het schip van Radio Veronica op het strand van Scheveningen was beland, wilden de makers van de *Paul Meier Show* daar vandaan uitzenden. De hoge heren van de NOS kregen er op het laatste moment lucht van. De Raad van Beheer, of zoals Henk die op de radio hardnekkig de Reet van Behaar noemde, verbood het. Iedereen zou zijn ontslagen. Wat volgde was een uitzending, gerealiseerd vanuit een metafoor. Er zou een patattent (middle-of-the-roadmuziek!) op het strand van Scheveningen zijn omgewaaid, en daar hadden ze straks

Beeld & Geluid

‘Apollo Henkie’ versloeg in 1969 de maanlanding voor televisie

verbinding mee. De frustratie was hoorbaar vanaf de eerste minuut.

“Dit is de 177ste *Paul Meier Show*,” begon Henk. “Eerst een eigen mening...” Die bestond uit een hartgrondig GVD, voluit, vanuit zijn tenen.

“We weten allebei dat hij die 177 uit zijn duim zoog,”

Bert denkt dat de *Paul Meier Show* twaalf keer is uitgezonden. “Het kunnen er meer of minder zijn geweest, maar het was altijd een feest om met Henk te werken.” Het beledigen begon altijd sneller dan de cijfers konden bijhouden.

Buiten de lijntjes

Wat dreef Henk? Niet het grenzen overschrijden op zich, denkt Bert. “Hij moest wel zijn ergernissen over allerlei onderwerpen kwijt.” En Kees Buurman bood hem dat platform. Kees was allesbehalve achterlijk, omschrijft Spaak zijn baas. “Die wist dat dat de kracht van het programma zou worden, nog los van de talenten van Henk.”

Frans Henrichs, de motorsportman, was een van de weinigen die echt met Henk klikte, buiten het eigen kringetje. “Frans hoorde in hem de rascal,” zegt Mart. “De man die buiten de lijntjes durfde te kleuren.” Nederland had dat nodig. “We zakten anders naar het gemiddelde niveau van sommige andere omroepen. Je moest iets doen om daar bovenuit te komen. Het mocht niet gezapig worden.”

Henk Terlingen was een vernieuwer. Hij sprak gewoon. Niet geïmponeerd door de microfoon, maar door wie er aan de andere kant naar de radio zat te luisteren. Hij gaf de nieuwslezer voor het eerst een naam, het mocht persoonlijk zijn. Tot dat moment kreeg je drie pips, of zes, en daarna las ‘iemand’ het nieuws voor. Nu denken we daar niet eens meer bij na.

Zingende woudreus

“Één liedje is door de *Paul Meier Show* tot wasdom gekomen,” memoreert Mart. “*De glimlach van een kind* van Willy Alberti, door Henk ‘de zingende woudreus’ genoemd. Dat werd inderdaad veelvuldig gedraaid en er werd ongeremd doorheen gepraat. “Het is ook een briljant lied,” vindt Mart en citeert spontaan de tekst. “Dat moeten we toch allemaal kennen? Als je het *Wilhelmus* kan zingen, mag je dit ook zingen.” Volgens Bert Spaak moet Henk ergens diep in zijn hoofd hebben gedacht aan zijn zoon David. “Die was zijn alles. Hij heet overigens David omdat Henk bij diens geboorte nog dacht dat Israël wél een beschaafd land was.”

Ischa Meijer heeft Henk Terlingen uitgebreid gesproken voor een groot

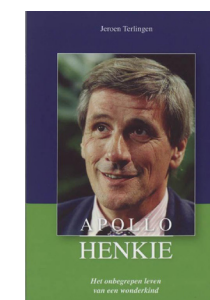
interview, weet Bert. “Ik was met Henk in de City Corner en Ischa zat er ook. Op een gegeven moment liep Henk even weg, en vertrouwde Ischa mij toe: Ik ben nu twee weken met Henk aan het praten en ik heb zoveel van en over hem gehoord, dat wordt een geweldig artikel. Maar ik ben Henk zo gaan waarderen dat ik dat artikel nooit zal schrijven. Dat vond ik prachtig van Ischa.”

Iets te vieren

Het is laat geworden. Mart heeft zijn anekdotes verteld, Bert de zijne en samen hebben ze meer naar boven gehaald dan in dit magazine past. Bij Beeld & Geluid is maar weinig bewaard gebleven. Bert vertelt wat het programma voor hem heeft betekend: “Als iemand mij tegenwoordig vraagt wat ik heb gedaan en ik met enige trots vertel dat ik de *Paul Meier Show* heb mogen regisseren, zijn er nog steeds mensen die enthousiast reageren: ‘Daar luisterde ik altijd naar, ja, dat was geweldig.’”

Ik kijk naar het lampje op de recorder. Het brandt nog. De technicus stopt de opname niet, omdat hij wil dat dit niet verloren gaat. En dat is precies waarom we hier zaten. Nog net kunnen we Berts laatste opmerking vastleggen.

“Op een zonnige zaterdag in 1994 ging de telefoon: ‘Bert, met Henk, heb je al gehoord dat ik binnenkort doodga?’ Dat wist ik. Mijn reactie was het voorstel om met wat oude vrienden en collega’s te gaan lunchen bij Spandershoeve. Enkele dagen later zaten Henk, zijn zoon David, Kees Buurman, Joop van Zijl, Ruud ter Weijden, Paul Römer, Ron Nieuwenhuis en ik op het zonovergoten terras van het restaurant waar we zo vaak hadden gegeten. Het was op een vreemde manier gezellig, maar het werd langzaam maar zeker stil en kil. Henk brak het ijs toen Gerard van der Wulp, hoofdredacteur van het *NOS Journaal*, ons bij het weglopen vroeg: ‘Tets te vieren, collega’s?’ ‘Jazeker,’ reageerde Henk direct, ‘Ik ga volgende week dood.’ Henk en ik namen met een innige omhelzing en dikke tranen afscheid. Op 12 juli 1994 overleed Henk Terlingen, de beste radio- en televisiepresentator die Nederland ooit heeft gehad.”

Lees ook de biografie *Apollo Henkie, Het onbegrepen leven van een wonderkind*, door Jeroen Terlingen (geen familie). ISBN 9789080767867

Luister het gesprek terug:
recordermagazine.nl/terlingen
Met dank aan Bert Spaak,
Mart Smeets en Philip Klees
voor de opname.

In de Schatkamer van Beeld & Geluid zijn 4 afleveringen van de *Paul Meier Show* (Paul Meyershow) terug te luisteren uit maart en april 1973.

Herkomstonderzoek Sticusa-films

BEWAARDE BEELDEN, NIEUWE BLIKKEN

Onderzoeker Dyonna Bennet doet herkomstonderzoek naar drie Sticusa-films in de collectie van Beeld & Geluid. De films van Wilbert Tecla, René Römer en René van Nie riepen destijds uiteenlopende reacties op.

door Bas Agterberg

In het Cas di Cultura was op 11 december 1980 een feestelijke première van *Mosaiko Kultural*, “Een film waarbij de cultuur van de Nederlandse Antillen door de verschillende presentaties van Antilliaanse kunstenaars op een uitstekende en verantwoorde manier door elkaar werd gemixt” zo schreef de krant *Amigoe*. Het is een van de drie films in het Herkomstonderzoek *Bewaarde beelden, nieuwe blikken* waarin Dyonna Bennet zich verdiepte in drie zogenaamde Sticusa-films.

Twee stills uit
*Lanta Para
Watapana*

De Stichting Culturele Samenwerking Suriname en Antillen financierde en stimuleerde de uitwisseling van kunst en cultuur tussen Nederland en de overzeese gebiedsdelen tussen 1954 en 1991. In Beeld & Geluid liggen zo’n honderd Sticusa-producties, waarover maar weinig bekend is. Door een bijdrage van het Consortium Koloniale Collecties is meer uitgezocht over de totstandkoming en thema’s van de films. Centraal staat de vraag naar de betekenis van deze films voor de Antillianen.

Lanta Para Watapana

Lanta Para Watapana (1974) bracht een filmische ode aan het landschap van de Benedenwindse eilanden. In de film van Wilbert Tecla (1938-1987)

fungeerde de staat van de Antilliaanse natuur als een directe graadmeter voor de sociale conditie. Tecla betoogde dat de eeuwenlange exploitatie van natuurlijke hulpbronnen had geleid tot een “volkomen vervreemding” van de bevolking ten opzichte van haar leefomgeving. Het landschap zelf was veranderd door de aanleg van havens en raffinaderijen, de ontbossing leidde tot erosie. De film pleitte dan ook voor educatie, herbebossing en meer landbouw.

Eye Filmmuseum

De Watapana-boom is een icoon van het landschap dat meebuigt met de wind zonder te breken. De titel betekent ‘Sta op, Watapana’ en was een metafoor voor de bevolking om niet langer lijdzaam mee te buigen met de (post)koloniale winden, maar om trots en rechtop te gaan staan.

Mosaiko Kultural

Mosaiko Kultural (1979) was gebaseerd op *Cultureel Mozaïek van de Nederlandse Antillen* (1977) van dr. René Römer. De film vormde volgens Bennet een kantelpunt binnen de Sticusa-collectie. *Lanta Para Watapana* had nog een duidelijke educatieve en activistische missie, *Mosaiko Kultural* was een viering van de artistieke gelaagdheid van de Antillen.

Wilbert Tecla was de producent en werkte met Felix de Rooy als regisseur. In gesprek met Bennet vertelde De Rooy over de positieve samenwerking, waarin hij de ruimte kreeg te experimenteren. In een strak draaischema langs alle

eilanden (Curaçao, Aruba, Bonaire en de Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten) was het een uitdaging de theoretische kaders uit Römers boek te vertalen naar levende beelden.

Buskando

Buskando (Op zoek) (1973) van René van Nie (1939-2017) nam de onderdrukte slavenopstand van Tula in 1795 op Curaçao als uitgangspunt. Een jonge zwarte man reisde de eilanden af met de vraag ‘waar de vrijheidsgeest en het verzet tegen de koloniale macht nog terug te vinden zijn’.

Lanta Para Watapana oogstte lof en werd door lokale critici gezien als een technisch en artistiek hoogtepunt in de nog jonge Antilliaanse filmgeschiedenis. *Buskando* kreeg positieve reacties op de filmische kwaliteit, maar lokte felle reacties uit. De opdrachtgevers van Sticusa vonden dat de film een negatief beeld schetste en de sociale verhoudingen op de eilanden zou verstoren. Op de Antillen werd de film vanwege kritiek zelfs niet vertoond.

Setfoto van
Buskando

Dat was volgens de *Amigoe* geen incident, maar optelsom van decennialange frustratie over een systeem waarin het “verre blanke Moederland” de morele en artistieke kaders bepaalde.

Blik bepalend

De verschillende reacties hebben volgens Bennet te maken met het perspectief op de samenleving in de films. Van Nie had een *outside-in* blik, als een buitenstaander benaderde hij de Antilliaanse identiteit als een “object van studie.” De felle reacties kwamen voort uit een gevoel van een eenzijdige representatie, die de werkelijke ziel van de eilanden miskende. Daartegenover bood *Lanta Para Watapana* een *inside-out* benadering. Door intiem oogcontact en de poëtische kracht van het Papiamentu wortelde de vertelling in de lokale beleavingswereld. Voor Tecla was de film een instrument voor zelfonderzoek en collectieve bewustwording, waarin hij de kijker aansprak als lid van de eigen gemeenschap.

Mosaiko Kultural had een hybride perspectief. Felix de Rooy kende de realiteit van de eilanden én de Nederlandse filmwereld van binnenuit. Hij laveerde tussen betrokkenheid en kritische distantie. De Rooy gebruikte westerse filmtechnieken als gereedschap om de Antilliaanse artistieke kracht op een mondiaal niveau te presenteren.

Tijdcapsules

De thema’s uit de films van Tecla en Van Nie zijn nog steeds actueel in het huidige debat over identiteit. Het onderzoek komt met aanbevelingen om van de films waardevolle tijdscapsules te maken. Om te beginnen is het cruciaal om contextinformatie toe te voegen aan beschrijvingen in de catalogus. Een tweede suggestie is om hedendaagse makers van de eilanden het materiaal te laten gebruiken als ‘brandstof’ voor nieuwe producties. Zo reflecteren ze op hun eigen representatie en voegen waardevolle interpretaties toe. Een derde aanbeveling is om lespakketten te maken met de films. Daarom geldt voor alles dat de films via lokale archieven op de Antillen makkelijk toegankelijk zijn. Hiermee wordt Beeld & Geluid van een bezitter van koloniale beelden een bewaarder in dialoog. De aanpak herstelt de menselijke verbinding tussen het beeld in de kluis en de gemeenschap wier verhaal daar bewaard ligt.

Twee stills uit
Mosaiko Kultural

Nieuw binnen
bij Beeld & Geluid

ABSURDE JASJES

Aan het creatieve brein van Wim T. Schippers zijn heel wat vreemde figuren ontsproten. Een aantal daarvan werd gespeeld door Dolf Brouwers. We gebruiken zijn absurde kreten nog steeds. “Ik word niet goed! Reeds. Als het ware!” Tot nu toe was hier bijzonder weinig van in de Beeld & Geluid-objectencollectie terug te vinden, maar daar is onlangs verandering in gekomen.

Vlnr: het geruite jasje van Waldo van Dungen, de smoking van Sjef van Oekel; en het witte colbert van Boy Bensdorp

door Erwin Voorhaar
foto's Raymond Liefjes

Schippers bedacht televisieseries als *De Fred Haché Show* (1971-1972); *De Lachende Scheerkwast* (1981-1982); *Op zoek naar Yolanda* (1984) en het zeer populaire radioprogramma *RonFlonFlon* (met Jacques Plafond). Deze programma's werden vormgegeven door zijn partner, de regisseur en producer Ellen Jens. Ook Gied Jaspars en Wim van der Linden waren mede-verantwoordelijk voor deze vaak chaotische, soms grove maar altijd zeer humoristische programma's. Een onverwachte schenking bracht Beeld & Geluid enkele kostuums en een fraaie tekening die betrekking hebben op een van de meest opvallende figuren uit de Schippers-stal: Sjef van Oekel.

Voor een hele generatie was Sjef van Oekel een antiheld; een vreemde figuur die dwars door alle programma's heen stuntelde en overall een puinhoop van maakte. Gezegend met een opvallend uiterlijk, grote bril en bulderstem was hij midden jaren 70 niet van de buis weg te denken, al waren er ook tegenstanders van het vrije gebeuren bij de VPRO. Zoals dat gaat met controversiële programma's; men keek niet – en wist toch de volgende dag precies waar het over ging.

Want spraakmakend, dat was heer Van Oekel. Het ging zelfs zover dat (iets wat wel vaker met komieken gebeurt) men de figuur Van Oekel en de mens Dolf Brouwers niet meer uit elkaar kon houden. Dolf Brouwers werd op 31 augustus 1912 in Utrecht geboren en had voordat zijn televisieloopbaan begon allerlei baantjes, vooral in en om Den Haag, waar hij was gaan wonen. Als kapper vermaakte hij zijn klanten met zijn operettezangstem, en het verhaal gaat dat hij zo als zanger werd ontdekt door de acteur/regisseur Louis Bouwmeester jr.

Het was pas in 1972 dat hij als komisch acteur werd gevraagd door Wim T. Schippers, die iemand zocht

voor een bijrol in de *Fred Haché-show*. Moppentapper Harry Touw, die dit programma zou gaan presenteren, dacht meteen aan zijn kennis Dolf Brouwers. Schippers bedacht de naam Sjef (ke) van Oekel voor hem (had het ergens in België op een muur zien staan), en zo maakte Brouwers zijn entree in de artiestenwereld als patatbakker uit het Belgische dorpje Reet (dat overigens echt bestaat).

In de schenking aan Beeld & Geluid bevindt zich de smoking die Brouwers als Van Oekel droeg in zijn wel meest legendarische programma: *Van Oekel's Discohoek*, een chaotische parodie op het programma *Toppop* van en met Ad Visser. In

de *Discohoek* (“Pop met van Oekel dat is andere koek!”) ontving Van Oekel binnen- en buitenlandse artiesten als Peter Koelewijn, Anneke Grönloh en Captain Beefheart. Aan het ongestoord zingen van hun liedjes kwamen ze meestal niet toe, daar er meestal kasten omvielen, de plaat ermee ophield of er iemand door het podium zakte. In de chaos werd Van Oekel bijgestaan door zijn droogkomische rechterhand ir. Evert v.d. Pik, gespeeld door Jaap Bar. Meest memorabele scène blijft ongetwijfeld het gedoe rondom het optreden van de Amerikaanse discoszangeres Donna Summer (1948-2012) die het nummer *The Hostage* probeert te zingen. V.d. Pik neemt net even iets sneller de telefoon op...

Eén aflevering (nummer 6) werd helaas per ongeluk gewist, maar de andere afleveringen zijn bewaard gebleven en op dvd uitgegeven. Daarnaast werden een aantal liedjes opgenomen met teksten van Wim T. Schippers onder zijn bekendste pseudoniem: Jacques Plafond. Steevast aanwezig was daarbij de muzikale duizendpoot

Donna Summer probeert op te treden in *Van Oekel's Discohoek* (VPRO, 1 augustus 1974)

De figuur Sjef van Oekel werd vastgelegd door tekenaar Rens Biesma op een voor de ANWB gemaakte, fraai getekende karikatuur. Biesma legde hem vast in de bekende smoking, terwijl een van zijn bekende *catchfrases* uitroept. Biesma is een tekenaar en grafisch ontwerper, die vooral bekend is geworden door uiterst gedetailleerde tekeningen voor automagazines.

Beeld & Geluid

J.P. 'Clous' van Mechelen die (al dan niet als Jan Vos) meezong, saxofoon speelde en de arrangementen maakte. Op de cd *Schippers in Plafondvaart* (Munich Records CDJD 15 WTS) zijn verschillende nummers te vinden waarbij Dolf Brouwers als Sjefke los mag gaan op de nog altijd herkenbare teksten: *Zuurkool met vette jus* (soep vooraf, ja dat is mijn menu!); *Beddesprei, gehaakte beddesprei; Juliana, onze Vorstin*. Het werden klassiekers.

Naast de *Discohoek* was er *nóg* een legendarisch geworden serie waarin Dolf Brouwers indruk maakte: *Het is weer zo laat*, beter bekend als *Waldolala* (1978), waarin hij de verlopen nachtclubeigenaar Waldo van Dungen speelde. Zijn karakteristieke pyjama-achtige geruite colbert is nu ook aan onze verzameling toegevoegd. *Waldolala* werd aangekondigd door Rob van Houten als het ietwat louche typetje Boy Bensdorp. Terwijl LUV op het podium het openingsnummer *U O Me* playbackte, deed hij de aankondiging: "Heutabend, Ce soir.... Hier in Waldolala!" Het witte colbertjasje van Boy Bensdorp kwam ook in onze verzameling terecht, waardoor we nu ook dit stukje tv-geschiedenis goed kunnen illustreren.

De figuur Van Oekel blijft opduiken in andere series van Wim T. Schippers, zoals *De Lachende Scheerkwast* en voor het laatst in 1984 in *Op zoek naar Yolanda*. Na deze Wim T. Schippersproducties ging Brouwers andere programma's doen, en nam hij meerdere platen op. Hij probeerde de Van Oekel-figuur een beetje kwijt te raken, wat door de populariteit van een aan deze figuur gewijd stripverhaal maar moeilijk lukte. Brouwers verscheen onder andere nog bij *Kinderen voor Kinderen* en overleed op 23 september 1997 in Den Haag.

Hoewel Brouwers Utrechenaar van geboorte was, dacht iedereen met een echte Hagenees te maken te hebben. Dat misverstand hield

hij zelf maar al te graag in stand, want, zoals hij bij de opening van de vernieuwde Hilversum 3-studio's in september 1975 verklaarde: "Ik kom dus uit Den Haag. Ben ik vandaan gekomen met mijn DAF. Een spoor van verwoestingen achter mij latend. Want zei Voltaire al niet reeds: 'Doe wel en zie niet om!'"

Erwin Voorhaar is media-manager op de afdeling Vereeuwigen en selecteur voor de objectencollectie bij Beeld & Geluid.

Mogelijke voortzetting Podcastreeks RadioReuzen

Gek op radio

door Benno Roozen

"Hallo. Ik ben Bert. Bert Kranenbarg. En ik ben al mijn hele leven gek op radio." Na een aantal openingsfragmenten waren dat steevast de eerste woorden in de radorubriek (en podcastreeks) *RadioReuzen*. Uitgezonden tussen 16 april 2018 en 25 januari 2024 op NPO Radio 5 in *Bertop5* (KRO-NCRV). Met in elke aflevering een radiomaker in de spotlights.

"De reeks is begonnen tijdens de *Week van de jaren 70* die in april 2018 begon op NPO Radio 5", zegt maker Bert Kranenbarg. "Ik liet mijn liefde voor de radio de vrije loop en sprak met radiomensen die ik bewonderde: Bart van Leeuwen, Felix Meurders, Theo Stokkink en Ferry Maat." Dat smaakte zowel Bert als de luisteraars naar meer, dus kwam er een tweede reeks van vier uitzendingen tijdens de *Week van de jaren 80* in september van 2018. En toen was er het zicht op het 100-jarig bestaan van de radio, op 6 november 2019. En zo kreeg de reeks een langduriger vervolg. Met in totaal 45 afleveringen.

Bert Kranenbarg: "De eerste paar afleveringen duurden slechts enkele minuten, want ze waren uitsluitend bedoeld voor op de radio. Toen we ze ook online gingen zetten als podcast, kwamen er langere edities, tot wel 88 minuten aan toe. Op de radio bleven ze vijf minuten, de lange versies kwamen als podcast online."

Voor Bert was het cruciaal dat het moest gaan om óf legendarische radiostemmen, óf legendarische radio-programma's. Gevraagd naar de twee meest favoriete afleveringen zegt Bert meteen "die met de vrienden van de *Avondspits*". De voor de gelegenheid afwijken-de formule was dat vier fans en een oud-radio-stagiair live bij Beeld & Geluid spraken óver Frits Spits. "Van gastheer en presentator werd ik gaandeweg de allergrootste fan aan tafel, dat vond ik een heel bijzondere ervaring."

Zijn andere favoriete aflevering is die over Tom Mulder (Klaas Vaak), een aflevering die Bert recent nog terugluisterde. "Felix Meurders zette Tom op een

Bert (r) met 'RadioReus' Koos Postema

Bert Kranenbarg

enorm voetstuk, wat je niet zou verwachten bij een VARA-medewerker over een TROS-collega." Felix over Tom in die uitzending: "Er waren grote verschillen tussen de VARA en de TROS. Maar ik kwam Tom Mulder tegen in de wandelgangen en het was altijd aangenaam. Aardige jongen, goeie presentator, goeie stem, hij had iets Amerikaans in zijn presentatie, iets zangerigs. En dat deed mij denken aan Limburg."

Uiteindelijk kostten de afleveringen van *RadioReuzen* te veel tijd om te maken, naast wekelijks vier radio-uitzendingen. "Twee doorwaakte nachten per uitzending voor de eindmontage", aldus Bert. En dus kwam er een einde aan de reeks. "Maar we zijn nog niet klaar. Nu aan het eind van dit jaar mijn dagelijks programma op NPO Radio 5 stopt, zie ik de *RadioReuzen* mogelijk wel weer terugkeren. Misschien in een aangepaste vorm. Praten over een radiomaker in plaats van mét een radiomaker, of met een radiomaker luisteren naar zijn of haar favoriete radiomomenten, een soort *Zomergasten* op de radio dus. Ik besef dat het een niche hobby is voor een nichepubliek, maar ik vind het belangrijk."

Alle 45 afleveringen terugluisteren via npo.nl/luister/podcasts/264-radio-reuzen

Stolperstein voor Ramblers saxofonist Sal Doof

door Nol van Bennekom

Salomon (Sal) Doof was van 1936 tot 1941 saxofonist, klarinettist en violist in het VARA radio-orkest The Ramblers. Eind 1941 moesten de omroeporkesten onder dwang hun orkesten 'zuiveren'. The Ramblers hadden op dat moment twee Joodse musici; Sal Doof en Sem Nijveen. De laatste overleefde de Tweede wereldoorlog door onder te duiken. Sal Doof speelde nog even in het Groot Joodsch Amusements Orkest onder leiding van Bernard Drukker maar werd in 1943 door de nazi's met zijn hele gezin vermoord in Sobibor.

In bijzijn van familieleden van Doof uit Canada en leden van het huidige orkest The Ramblers zijn op 29 juni vier struikelstelen voor Doof, zijn echtgenote en hun twee jonge dochters geplaatst voor hun laatste

Collectie Harry Coster

woning aan het Waterlooplein 317. Bij de steenlegging ontving de Canadese familie exemplaren van het onlangs verschenen boek *Maarr... wij komen terug*. Ramblers-oprichter wijlen Theo Uden Masman schreef dat boek in de Hongerwinter van 1944-'45, maar kreeg het nooit uitgegeven. De Stichting The Ramblers bood daarnaast exemplaren van het boek *Overleven* aan waarin zanger/trombonist Marcel Thielemans vertelt over zijn vriend en collega Sal Doof.

De stolpersteine zijn aangevraagd door buurtbewoonster Nanette Oosterwijk. Zij deed onderzoek naar de vele joodse bewoners die zijn weggevoerd en zette zich in om de plaatsing van zo'n 350 stenen gefinancierd te krijgen. De vier stenen voor het gezin van Sal Doof zijn de laatste van dit omvangrijke en kostbare project.

REACTIES & RECTIFICATIES

Frans van Lier, van de mooie bijdrage over de Werkwinkel in *Recorder* nummer 10, mailde over het interview met Cella Brinkel: "Mooi over Michel van der Plas, maar de twee hondje aan het slot waren oorspronkelijk van **Godfried Bomans**." Voor wie wil weten hoe de vork precies in de steel zit wat dit bekende versje betreft, verwijst Frans ons naar de website van Jan Dirk Snel die er "een halve dissertatie" over schreef. Scan de QR-code of zoek op: "Jan Dirk Snel twee hondjes."

Dan meldt redacteur **Jan Jaap Kassies** dat Frans van Lier in zijn stuk over de Werkwinkel een verwisseling heeft begaan. De tekst van *De*

Troubadour was van **David Hartsema**, de muziek van **Lenny Kuhr**, niet andersom.

Fietje Hoyer mailde met een bijzondere vraag. Zij is van de Historische vereniging Oud-Dordrecht en stuitte op een verhaal over ijzergieterij/staalconstructiebedrijf Penn en Bauduin die onder meer de originele **Dordtse lantaarnpalen** maakte. Een oud-medewerker vertelde aan Fietje dat bij het sluiten van de gieterij in 1973, alle mallen zijn opgehaald door **NOS Rekwisieten**. Het hele spul ging in twee vrachtwagens mee naar Hilversum. Wie van onze lezers herinnert zich dit en wil Fietje daar meer over vertellen?

Laat van u horen via redactie@recordermagazine.nl!

IN MEMORIAM

Sonja Barend (86)

Een van de meest invloedrijke televisiemakers die Nederland heeft gehad, begon haar tv-loopbaan als omroepster bij de NTS in 1966 en presenteerde *De jonge onderzoekers*. Maar Sonja Barend stapte al gauw

over naar de VARA, waar ze onder meer *Fenklup* ging presenteren. Zo leerde ze regisseur Ralph Inbar kennen, met wie ze in 1968 trouwde, een huwelijk dat niet lang standhield (later hertrouwde ze met architect Abel Cahen). In 1972 werkte ze enige tijd voor de AVRO maar keerde vervolgens terug naar de VARA. Daar maakte ze vanaf 1977 *Sonja's goed nieuws show* en *Sonja op...*, waarbij eindredacteur Ellen Blazer een belangrijke rol op de achtergrond speelde. Ze had spraakmakende gesprekken met soms zeer controversiële gasten, zoals de crimineel Stanley Hillis. Tussen 1997 en 2002 presenteerde ze samen met Paul Witteman het praatprogramma *Barend & Witteman*. Adriaan van Dis, die Sonja Barend in 1999 in *Zomergasten* interviewde, noemde haar de 'koningin van de talkshow'. De prijs voor het beste televisieinterview is naar haar de Sonja Barend Award genoemd en in 2007 kreeg ze een Ere-Zilveren Nipkowschijf.

Bas Nieuwenhuijsen

Ronald Bartlema (67)

Een kwart eeuw was hij chef van het *NOS Jeugdjournaal*, het programma dat dit voorjaar een Ere Zilveren Nipkowschijf won. Die kwam ook Ronald Bartlema deels toe, want onder zijn leiderschap groeide het programma uit tot een 'volwassen' nieuwsorganisatie met een site, app, ochtendjournaal, Uitgezocht, een podcast en veel speciale uitzendingen. Bartlema vond zijn werk bij het *Jeugdjournaal* de leukste baan die je kunt hebben. Voor hij bij de NOS kwam, was Bartlema onder meer culinair recensent voor enkele regionale dagbladen.

Liselotte Doeswijk

Leo de Boer (73)

De documentairemaker, editor en docent Leo de Boer studeerde eerst geschiedenis, voordat hij de Filmaca-

demie doorliep. Hij werkte als editor in dienstverband voor de NOS (1976-79) en maakte daarna samen met Jurriën Rood de lange documentaire *De weg naar Bresson* (tevens scenario en montage; 1984), die werd vertoond in de Cannes-sectie 'Un certain regard'. Ook maakte hij twee korte documentaires met Ierse onderwerpen: het autobiografische *Hibernia* (1986) en *For Ann Lovett* 1968-1984 (tevens productie, scenario en montage; 1988). In 1977 won hij een Gouden Kalf voor zijn korte documentaire *Engelen des doods* (tevens scenario). Ook maakte hij *Dichterbij Tanja*, over Tanja Nijmeijer die zich had aangesloten bij de Colombiaanse guerrillabeweging FARC; *Bikkel*, over Bart de Graaff; en *Ik wil mijn geld terug*, over de financiële crisis die twintig jaar geleden uitbrak.

Hans Beerekamp

At Buursema (85)

Als kundig en gerespecteerd schakeltechnicus heeft At Buursema op talrijke televisieprogramma's zijn stempel gedrukt. Hij begon zijn loopbaan nog bij de NTS en werkte daarna voor de NOS en het NOB. Toen dat laatste bedrijf in diverse andere bedrijven opgedeeld werd, kwam hij bij Ciris Postproduction terecht. Hij monteerde onder meer een documentaire over de reis van het vlot Sterke Yerde in 1984 en programma's van Kees van Kooten en Wim de Bie.

Hylke Beerstra

Hugo Dekker (81)

Op 4 juni overleed Hugo Dekker, video-editor en later projectleider bij de NOS. Altijd opgewekt, collegiaal, hulpvaardig en hij kon ontzettend goed met mensen omgaan wat hem als projectmanager goed van pas kwam. Het is alweer lang geleden, dat hij met pensioen ging en van het goede des levens ging genieten met zijn Ans. Een buitengewoon sympathiek collega is niet meer.

Hylke Beerstra

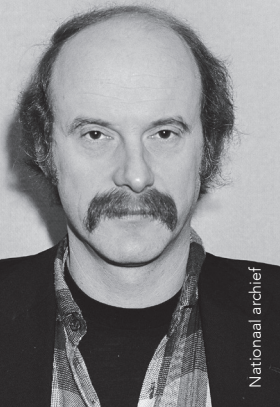

Wikipedia

Familie Buursema

IN MEMORIAM

Nationaal archief

Jan Donkers (82)

In de jaren 60 was hij onder meer redacteur van *Propria Cures* en *Aloha/Hitweek*, en muziekrecensent van de *Volkskrant*. Vanaf eind jaren 60 begon Jan Donkers voor de VPRO radioprogramma's over muziek te maken, met vooral rock, soul en blues. Donkers interviewde talloze muzikanten, zoals John Lennon, Frank Zappa en Janis Joplin. Later maakte hij reportages en verhalen vanuit de hele wereld, met als specialisatie de Verenigde Staten. Hij sprak ook meer dan honderd audioboeken in.

Spreekbuis.nl

Wikipedia

Ramón Gieling (71)

Na een opleiding tot schilder aan de Arnhemse kunstopleiding ARTEZ kreeg hij zijn eerste bekendheid met de documentaire *Duende* (1986), over het beslissende moment in de flamenco of het stierengevecht. Ramón Gieling was gedeeltelijk in Spanje opgegroeid en zijn leven lang gefascineerd door thema's uit de Spaanse geschiedenis en cultuur. Zijn werk wordt ook gekenmerkt door affiniteit met sterfelijkheid en rouw. Zeer productief was hij als regisseur en scenarioschrijver van eigenzinnige speelfilms en documentaires, veelal met een essayistisch karakter. Bekend bij een breder publiek zijn vooral zijn documentaires *Johan Cruijff- En un momento dado* (2003) en *Erbarme dich – Matthäus Passion Stories* (2015). Zijn lange documentaire voor *Joaquín Sabina – 19 días y 500 noches* (2008) werd genomineerd voor een Gouden Kalf. Zijn bekendste speelfilms zijn *De weg van het vlees* (1985), *Wij houden zo van Julio* (1990), *Off mineur* (1996) en *Tramontana* (openingsfilm NFF; 2009).

Hans Beerekamp

Menno Helmus (64)

EO-presentator, werkte daar sinds 1992 als eindredacteur en ging later *Omega* presenteren, *Man/Vrouw*, *Live-Lijn* en *Helpdesk Live*. Hij speelde ook een belangrijke rol bij de digitale activiteiten van de EO. Verder was Helmus actief binnen de ChristenUnie en de internationale evangelische Vineyardbeweging.

Spreekbuis.nl

Beeld & Geluid

Peter de Jager (83)

Hij speelde decennialang een belangrijke rol achter de schermen binnen de Nederlandse radiowereld. Peter de Jager was als strateeg en accountant nauw betrokken bij onder meer Veronica, Radio 538 en de *Nederlandse Top 40*. Naast zijn activiteiten in de media bouwde hij een aanzienlijk vermogen op, onder meer via vastgoed. Daarmee groeide hij uit tot een van de rijkste mediapersoon van Nederland.

Spreekbuis.nl

Frits Jansma (74)

Acteur Frits Jansma speelde de amicale barman in alle 17 seizoenen van soapserie *Onderweg naar morgen*. Had ook rollen in onder meer *Vrienden voor het leven* en *Toen was geluk heel gewoon* en in de speelfilms *Amsterdamned*, *De Johnsons* en *Het Zakmes*. Na zijn tv- en filmcarrière werkte Jansma vooral achter de schermen.

Spreekbuis.nl

Beeld & Geluid

Pim ter Linde (85)

Begonnen als plugger bij Negram en Phonogram was Pim ter Linde een bekende naam in de muziekindustrie. Met zijn vrouw, zangeres Cisca Peters, richtte hij een artiestenbureau op waar onder meer Vanessa, Bonnie St. Claire, Ron Brandsteder en Ivo Niehe zaten.

Spreekbuis.nl

Wiki:Portrait.nl

Chris Jenner (80)

Voormalig onderhoudstechnicus in studio 1 t/m 6 en later was hij werkzaam bij *Journal* productie en *Studio Den Haag*. Chris was een gedreven mens en technicus en was samen met Chris en Paul Boots betrokken bij de oprichting van de lokale TV in Baarn.

Hylke Beerstra

Kippra / Beeld & Geluid

Berry Zand Scholten (88)

Was als verslaggever bij Veronica en *Lang de Lijn* een bekende stem op de radio. Werkte daarnaast als sportverslaggever voor landelijke bladen.

Spreekbuis.nl

Beeld & Geluid

Esther Roord (61)

Actrice Esther Roord werd vooral bekend als buurvrouw Sonja in de comedyserie *Kees & Co* (1997-2006). Ze was ook te zien in *Niemand de deur uit*, *Oppassen!!* en *Flodder* en speelde rollen in veel theaterproducties.

Spreekbuis.nl

Wim T. Schippers (83)

Sinds het overlijden van Ellen Jens, zijn levenspartner en producer van veel van zijn televisie-werken, ging het niet echt goed met Wim T. Schippers. Woensdag 10 juni is hij overleden. Dat werd bekendgemaakt door de voorzitter van de Stichting Wim T Schippers, die het werk en het gedachtegoed van Schippers wil promoten, verspreiden en continueren. De ongrijp-

bare programmamaker, (stem) acteur, schrijver, presentator en beeldend kunstenaar maakte begin dit jaar nog nieuwe stemopnames met Paul Haenen voor nieuwe afleveringen *Bert en Ernie*, die op Netflix te zien zijn. Verder werkte hij aan een laatste kunstwerk, getiteld *Wim is weg*.

Liselotte Doeswijk

Carlo Strijk (59)

Strijk presenteerde *Hartedieven* op RTL5 en de *BankGiro Loterijshow* bij de TROS. Later maakte hij de overstap naar de politiek en was hij actief bij D66, Trots op Nederland (Rita Verdonk) en Democratisch Politiek Keerpunt (Hero Brinkman). Strijk zette zich ook in voor ondernemers met een biculturele achtergrond.

Spreekbuis.nl

Beeld & Geluid

Bas Westerweel (62)

Eind jaren 80 werd hij in een klap beroemd als presentator van *Toppop*. Ook de wereld buiten de schijnwerpers hield hem bezig, als sociaal maatschappelijk bewogen ambassadeur voor het milieu, de Hartstichting (Bas Westerweel was hartpatiënt) en minder bekend: als verteller over oorlog en verzet. Daarin bracht hij jarenlang op scholen het verhaal van zijn grootvader en -moeder, de verzetsstrijders Joop en Willy Westerweel. Lees verder: recordermagazine.nl/bas-westerweel-1963-2026

Albert Bek

Beeld & Geluid

UIT DE ETHER

Hans Beerekamp hield sinds begin jaren 80 een rubriek bij met korte necrologieën van personen uit de internationale filmwereld; sinds enkele jaren online te raadplegen als [Hetschimmenrijk.nl](https://hetschimmenrijk.nl). Voor de stichting Nipkow verzamelde hij ook de namen van overleden Nederlandse radio- en televisiemedewerkers. Tot voor kort werden die gegevens niet gepubliceerd, maar vanaf nu wel op [Recordermagazine.nl](https://recordermagazine.nl).

**MAX brengt
mensen samen
Samen MAX**

omroepmax.nl